

Vlerk

Vogelwerkgroep
Arnhem e.o.

Jaargang **37**/2 2020

Vlerk 37/2 2020

Vlerk is een uitgave van de Vogelwerkgroep Arnhem en omstreken en verschijnt viermaal per jaar. De vereniging is opgericht 10 maart 1982 met als doel de bestudering en bescherming van in het wild levende vogels. Het werkgebied ligt rondom Arnhem en beslaat het gebied tussen Zutphen, Spijk, Elst en Hoenderloo.

Redactie **Redactieadres**

Jeannette Weijers, Bas van Balen, Herman Boesveld, Jan Schoppers
Jeannette Weijers, Vlerk@vogelwerkgroeparnhem.nl

Vormgeving

Fokko Erhart, fokko@wildernisfoto.nl

Voorzitter **Penningmeester**

Herman Boesveld, 06-25 407 522, voorzitter@vogelwerkgroeparnhem.nl

Henk Tamerius, penningmeester@vogelwerkgroeparnhem.nl

Bestuurslid

Matthias Koster, bescherming@vogelwerkgroeparnhem.nl

Bestuurslid

Matthias Koster, onderzoek@vogelwerkgroeparnhem.nl

Bestuurslid

Jelle Aalders, educatie@vogelwerkgroeparnhem.nl

Bestuursadviseur

Ruud Redingius, wibrandus@gmail.com

Ledenadministratie

Henk Tamerius, 026 84 85 409, ledenadministratie@vogelwerkgroeparnhem.nl

Contributie

Digitale Vlerk € 20,- per jaar (€17,50 indien per machtiging betaald)

Papieren Vlerk € 25,- per jaar (€ 22,50 indien per machtiging betaald)

Donateurs per jaar: € 20,- voor een digitale Vlerk en € 25,- voor een papieren Vlerk

Bankrekening NL35 INGB 0003 9834 71 t.n.v. Vogelwerkgroep Arnhem e.o. te Arnhem.

Te bestellen door €4,00 over te maken o.v.v. "jaargang/nummer".

Losse nummers

Website

www.vogelwerkgroeparnhem.nl

Webmaster

Jorick van de Westeringh, webmaster@vogelwerkgroeparnhem.nl

Druk

Repro, Pro Persona, Wolfheze. Oplage: 290

Foto omslag

Mannetje Grote Kruisbek. Foto: Koos Dansen

© Foto's

Op geen enkele wijze mogen foto's uit deze uitgave worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie en/of andere rechthebbenden.

Kopijsluitingsdatum Vlerk 2020/3:

1 september 2020

Vlerk

Van de redactie

Het Covid-19 virus heeft uiteraard invloed heeft gehad op de activiteiten van onze werkgroep. Geplande uitstapjes en lezingen vervielen volledig, en daardoor kenmerkt deze Vlerk zich door het geringe aantal excursie-verslagen. Na het genieten van de vogelzang in Warnsborn was de verenigingspret afgelopen. De individuele pret hoop ik niet! De mogelijkheden die onze gezamenlijke liefde voor de gevederde vriendjes ons bieden hebben er vast toe geleid dat wij het sociale isolement wellicht beter zijn doorgekomen dan de bridgende burens en de voetballende vrienden. Wat hebben wij een mazzel!

Zelf georganiseerde individuele uitstapjes leveren vaak sensationele waarnemingen op die het virus voor even doen vergeten, met uitgebreide verslagen aan moeder de vrouw of vader de man tot gevolg. Heel erg leuk om je onder deze omstandigheden niet sociaal te beperken tot huisgenoot en familie. Verslagen zijn dus van harte welkom: er is zelfs een speciaal plekje voor ingericht. Foto en een kort verslag worden door de redactie met open vleugels ontvangen.

Ondanks het gat in de excursie kopij ligt er toch weer een volle Vlerk in de –al dan niet digitale– bus. Een diepgaand artikel vanuit Natuurmonumenten over het rivierklimaat IJsselpoort en gedetailleerde informatie over wel en wee van de Broedvogels van de Zuidoost Veluwe, met dank aan de vele tellers. De experts hebben zich ingespannen om - een van hun - specia-

lisaties uit en te na te beschrijven en te illustreren waarvoor heel hartelijk dank. De tijdsinvestering is minimaal, de beloning maximaal. Misschien een suggestie? Voor nadere informatie biedt de website van Sovon uitkomst.

Ook spontane inzendingen kwamen weer aangewaaid: en dit zijn pas de echte kadootjes. Je hoeft echt geen afgestudeerd bioloog of ervaren vogelteller te zijn om te kunnen bijdragen aan ons blad. Zie hiervoor.

De redactie hoopt dat alle leden de virus-ellende tot nu toe goed hebben doorstaan. Velen van ons zijn wat ouder en vallen wellicht in de risicogroepen. Op het moment dat dit artikel wordt geschreven zijn de teugels wat gevierd maar valt er absoluut nog niets te vieren. Veel sterkte allemaal: blijf gezond en bij je zelf, figuurlijk maar helaas nu ook letterlijk.

Jeannette Weijers

Vlerk@vogelwerkgroeparnhem.nl

**Verwachte verschijningsdatum volgende
Vlerk: eind oktober 2020**

Van het bestuur

Dit artikel is eind april 2020 geschreven en ik weet zeker, dat jullie toen ook vaak dachten “kunnen we het nu ook eens over iets anders hebben dan over Corona”. Tjonge jonge...wat een pandemie zeg. Toen ik ineens las, dat de Duitse Pimpelmees, daar “Blaumeise” geheten, door een enge ziekte bedreigd werd, dacht ik meteen “wat goed, dat ze de grenzen nu gesloten hebben, hebben die van ons daar tenminste geen last van”! Zó ben je bezig met Corona hè.

Het is nu ook weer de tijd van de MUS-tellingen, meetnet urbane soorten. Dan worden de stadsvogels op drie momenten in april, mei en juni geteld op christelijke tijdstippen zoals 's morgens om 6 en 5 uur en 's avonds om 8 uur. Sovon raadde corona-indachtig dit keer af om samen te gaan, alleen was beter. Bert Jager en ik dachten daar geheel anders over en

gingen dus samen met maar één gedachte in het hoofd....juist...anderhalve meter. Dat lukt prima 's morgens vroeg, want op zondagochtend kom je zelfs geen krantenbezorger tegen en zie je, dat kinderen al om kwart over zes in de ochtend voor de TV zitten, slimme ouders. Als jullie nu eens echt een vogelconcert willen horen, dan moeten jullie om zes uur buiten stil gaan staan en dat op twaalf verschillende plekken...geweldig. Nou goed...dat Goudhaantje horen onze oren niet meer, maar er blijft genoeg over hoor, de vogels van Arnhem laten zich dan goed horen en wij maar turven. Van zo'n hobby kan toch niemand last hebben. Twee soorten met wie het volgens de pers heel goed gaat, hebben wij in Arnhem-Noord niet gezien: de Lepelaar en de IJsvogel. Fijn om te lezen, dat het met die bepaalde vogels gewoon goed gaat, want er is immers al genoeg kommer en kwel. Kijk maar naar “Vroege Vogels”.

Foto: Fokko Erhart

Wel viel Herman op, dat in Lingezegen elk paar Grauwe Ganzen vier à vijf pulletjes had.

Er is van alles niet doorgegaan, we hadden het met elkaar ineens lekker rustig en nu had je op de wegen gemakkelijk 130 kunnen rijden, maar ja...dat mocht al niet meer. Onze Algemene Ledenvergadering 2020 is ook gesneuveld, er komen daar toch altijd veel meer mensen opdagen dan op anderhalve meter afstand van elkaar erin passen. Op dit moment heb ik nog geen idee, wanneer die ALV wèl gehouden zou kunnen worden en ergens naartoe gaan om elkaar te spreken, begint ook al knap ouderwets te worden. Je gebruikt gewoon "zoom" of "teams", hoef je alleen maar die foto op de achtergrond even af te dekken. We zien wel.... als het corona-arrest ooit opgeheven wordt, gaat iedereen natuurlijk meteen op vogelreis, dus vergaderen heeft dan ook geen zin.

Oh ja...niet vergeten voorzitter. Er is een vogel waargenomen nèt in of nèt buiten ons gebied, die daar nog nooit gespot is! Méér mag en wil ik er niet van zeggen. Vogels, die we tot op heden ook nog niet teruggezien hebben, zijn natuurlijk de Oeverzwaluwen in park Lingezege. Vorig jaar hebben ze de verkeerde afslag genomen, dat was goed stom en dus stond hun hotel leeg. Nu zou het toch moeten gaan lukken. Ben gisteren nog even gaan kijken, ze waren er nog niet; we moeten het weer afwachten, maar als ze er eenmaal zijn, krijgen jullie allemaal een seintje hoor!

Wel viel mij in Lingezege op, dat elk paar Grauwe Ganzen al gauw vier à vijf pulletjes achter zich aan had zwemmen. Een simpel rekensommetje bracht me op het idee, horeca Nederland voor te stellen bij heropening Grauwe Gans op het menu te zetten.

Een andere trekpleister, die nog steeds geplakt moet worden, heet Huiszwaluwentil. Ik vlei mijzelf nu met de gedachte, dat dit keer de laatste is om erover te schrijven, want nu is er geen enkele ambtenaar van de gemeente Arnhem meer tegen en dat ding kan dus besteld en geplaatst worden. Als je dus op een gegeven moment een Zwaluwen-drift mocht krijgen, combineer dan park Lingezege met park Sonsbeek, dan heb je een heel mooie dag. Overigens ging Rheden Arnhem voor want daar zijn afgelopen winter twee zwaluwtillen geplaatst. Daarvan wens ik jullie namens het VWG-bestuur vele, met name in de buitenlucht genietend van wat er allemaal te horen en te zien is. Vooral als je na de Coronatijd, die gekenmerkt werd door meer aandacht voor elkaar, merkt, dat wij mensen toch weer in oude patronen vervallen, dan is het heerlijk te merken, dat vogels nóóit veranderen!!

Herman Boesveld
Voorzitter

Broedvogels op de Zuidoost-Veluwe in 2019

Inleiding

De Veluwe is één van de grootste aaneengesloten bosgebieden van Noordwest-Europa. Sommigen vinden het maar een saaie dennenakker maar wij weten wel beter! Het is een topgebied dat vanwege de internationale betekenis voor tien soorten broedvogels is aangewezen als Natura 2000-gebied in het kader van de Europese Vogelrichtlijn. Vanwege de aanwezigheid van bijzondere habitats (zoals zandverstuivingen) en leefgebieden van andere soorten (zoals Vliegend Hert) is de Veluwe ook op grond van de Europese Habitatrichtlijn beschermd als Natura 2000-gebied.

Een vijfde deel van de Veluwe bevindt zich in het werkgebied van de Vogelwerkgroep Arnhem. Dat betekent dat de vogelwerkgroep met goede informatie over broedvogels op de Zuidoost-Veluwe (hierna ZO-Veluwe genoemd) bijdraagt aan gerichte bescherming van dit gebied. Zo zijn op basis van monitoringgegevens van de vogelwerkgroep beheermaatregelen getroffen om de kwaliteit van het broedhabitat van topsoorten als Draaihals, Nachtzwaluw en Zwarte Specht te verbeteren (Sierdsema et al. 2020).

Je zou dus verwachten dat de ZO-Veluwe wordt platgelopen door vogelaars en (liever

Foto: Rob Vogel

Oud gemengd naaldbos met grove den, douglas en fijnspar in Hagenau, nabij Dieren. Hier broeden Kortsnavelboomkruiper, Vuurgoudhaan, Zwarte Mees en Appelvink (Rob Vogel, 10 mei 2020)

nog) door vogeltellers, maar het tegendeel is het geval. Dit komt waarschijnlijk omdat vogels kijken en tellen er relatief pittig is. Het gebied is bijzonder uitgestrekt, waarbij je in bossen bijna alles op geluid moet doen en waarbij het niet meevalt om de geluiden van bosvogels goed onder de knie te krijgen. Wat te denken van de hier toch algemene Appelvink? De zachte 'tik' en onopvallende hoge 'sriee-roep' kun je zo maar missen. Veel soorten hebben bovendien een korte en niet altijd even voorspelbare (want weersafhankelijke) zangpiek, waardoor je zo maar achter het net kan vissen.

Gelukkig weet een kleine groep ervaren tellers van de vogelwerkgroep elk jaar weer een goed beeld te krijgen van de belangrijkste ontwikkelingen van broedvogels. Dit artikel gaat in op de telresultaten in 2019. Hoog tijd overigens want het laatste overzicht over broedvogels op de ZO-Veluwe stamt alweer uit 2014 (Vogel et al. 2014).

Ons studiegebied

Bij de start van de broedvogelmonitoring op de ZO-Veluwe in 1982 (Lensink 1993) besloeg ons studiegebied (na herberekening) 20.735 ha, zijnde het gehele Veluwe deel van het werkgebied van de vogelwerkgroep Arnhem. Omdat de inventarisatieploeg betrekkelijk klein is, en we ons niet wilden vertellen aan een te groot gebied, hebben we er in de jaren negentig voor gekozen om ons te concentreren op het gebied vanaf Deelerwoud/Arnhemse Heide oostwaarts, en ten zuiden van de bij de Woeste Hoeve naar oost afbuigende A50 (Vogel et al. 2014). Dat gebied is met 15.348 ha nog steeds fors. Hiervan bestaat 9.450 ha (62%) uit bos en 2.739 ha (18%) uit heide en zandverstuiving. Het resterende deel wordt

in beslag genomen door (deels uit productie genomen) landbouwgronden, sport- en recreatieterreinen, parken en bebouwing. Een groot deel van dit studiegebied is in beheer bij Natuurmonumenten, waaronder Nationaal Park Veluwezoom (5.100 ha), en Deelerwoud (1.230 ha). Ook het Geldersch Landschap heeft een flinke oppervlakte in beheer, met name de Loenermark (1.156 ha).

Het bos is nogal gevarieerd. In het zuiden vinden we hoog opgaande oude loof- en gemengde bossen op voedselrijke lössleembodems (foto 1). Naar het noorden toe worden de bodems steeds voedselarmer en de loof- en gemengde bossen maken steeds meer plaats voor naaldbossen die door grove dennen gedomineerd worden. De deels vergraste heidevelden bestaan vooral uit struikheide. Op sommige locaties (Loenermark, Arnhemse Heide, Deelerwoud) wordt de heide afgewisseld door zandige plekken. Open zand is vooral te vinden in het Rozendaalse Zand.

Aanpak

Monitoring van broedvogels in uitgestrekte bos- en heidegebieden is tijdrovend als grote oppervlakten geteld moeten worden. Daarom is er voor gekozen om alleen een paar zeldzame soorten gebiedsdekkend te onderzoeken, namelijk de soorten die relatief goed geteld kunnen worden. Dit gaat om Nachtzwaluw, Draaihals en Raaf. Dit wordt dan wel meteen gedaan in het hele werkgebied van de vogelwerkgroep, dus die 20.735 ha. Van enkele andere zeldzame soorten zoals Middelste Bonte Specht en Kortsnavelboomkruiper en voor het natuurbeleid en -beheer belangrijke "Natura 2000-soorten" is het verkrijgen van een jaarlijks vlakdekkend beeld niet mogelijk.

Tabel 1. Onderzoeksfilosofie en monitoringaanpak op de ZO-Veluwe. Natura 2000-soorten zijn in vet weergegeven

	Doel	Hele werkgebied (20.735 ha)"	Oostelijk deel (15.348 ha)"
Jaarlijks integraal tellen	Kennisontwikkeling, bescherming, natuurbeleid	Draaihals, Nachtzwaluw , Raaf	Zie hele werkgebied
Minimaal 3-jaarlijks schatten op basis van proefvlak-aanpak	Kennisontwikkeling, bescherming, natuurbeleid	Wespendief, IJsvogel , Middelste Bonte Specht, Zwarte Specht, Grauwe Klauwier, Boomleeuwerik , Kortsnavelboomkruiper, Paapje, Roodborsttapuit, Tapuit , Grote Gele Kwikstaart	Zie hele werkgebied
Trendontwikkeling schaarse en bijzondere soorten	Kennisontwikkeling, bescherming, natuurbeheer, natuurbeleid		BMP-b plots die deels jaarlijks, deels 2- of 3-jaarlijks en deels 6-jaarlijks worden geteld.
Trendontwikkeling van alle broedvogelsoorten	Kennisontwikkeling (meer diepgaand, bijv klimaat, verzuring), bescherming, natuurbeheer, natuurbeleid		BMP-b plots die deels jaarlijks en deels ca. 3-jaarlijks worden geteld.

De oppervlakte potentieel broedgebied is enorm en de 'trefkans', de kans dat je een paar tijdens een veldbezoek tegen komt, is te laag. Op basis van de gegevens uit telgebieden kan wel een schatting worden gemaakt op basis van de gemiddelde dichtheid van deze soorten per terreintype, en de totale oppervlakte van dat terreintype op de ZO-Veluwe.

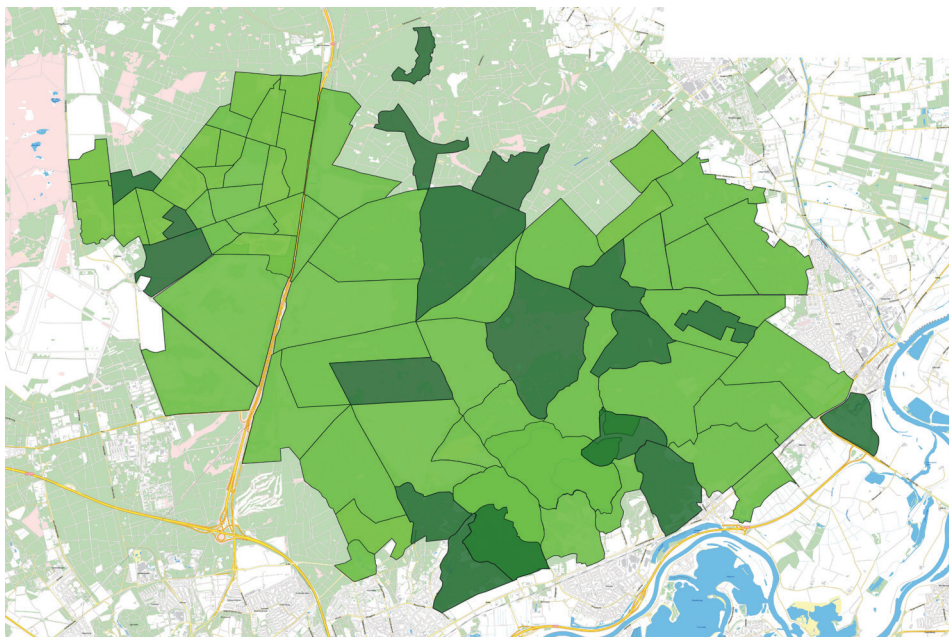
De ZO-Veluwe is (grotendeels) ingedeeld in telgebieden die op één (lange) ochtend te tellen zijn. De telgebieden zijn zoveel mogelijk zo begrensd dat ze een landschap-pelijke eenheid vormen. Al vanaf begin 1982 worden de telgebieden geteld met de BMP-methode (Vergeer et al. 2016), en daarom worden ze in de regel BMP-plots genoemd. Er wordt gewerkt met een variant waarin alle soorten worden geteld (BMP A) of een variant waarin alleen de minder algemene soorten worden geteld (BMP B).

Die laatste variant maakt het mogelijk om wat grotere gebieden te tellen. Er hoeft namelijk niet steeds stil te worden gestaan om een Vink, Koolmees of een andere talrijke soort te noteren. Tegenwoordig wordt steeds meer met een mobiele app (Avimap) gewerkt om de gegevens in te voeren en automatisch te uploaden. Op basis van een groot aantal kennisregels worden de waarnemingen na het broedseizoen vertaald in het aantal territoria.

De aanpak is samengevat in tabel 1 waarbij ook summier is aangegeven hoe de informatie wordt gebruikt. Het overzicht maakt duidelijk dat de telgegevens een belangrijke rol spelen bij het natuurbeheer en de bescherming van broedgebieden van vogels.

Activiteiten in 2019

In 2019 is er hard gewerkt. Zo is het gelukt

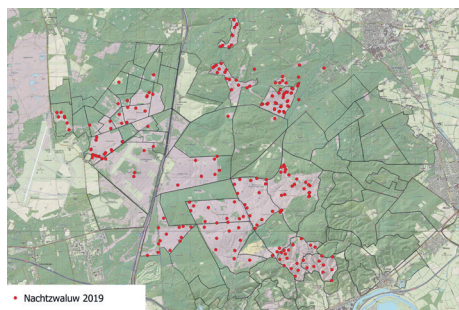
Figuur 1. Ligging van de in 2019 getelde proefvlakken (donkergroen). De lichtgroene proefvlakken werden frequent geteld, maar niet in 2019

om naast de bosgebieden ten oosten van de A50 ook het Deelerwoud vlakdekkend te inventariseren op Nachtzwaluwen. Er zijn verder maar liefst 18 telgebieden onderzocht met een totale oppervlakte van 2.310 ha. Dit is 15% van het studiegebied. In 8 van deze telgebieden zijn alle soorten geteld (BMP A-plots), in de resterende 10 telgebieden alleen de meer bijzondere soorten (BMP-B plots). In figuur 1 is weergegeven welke telgebieden in 2019 onderzocht zijn.

Bijzondere soorten in 2019

Zoals eerder aangegeven pogen we van een selectie van soorten (waaronder Natura 2000-soorten) voor de hele ZO-Veluwe (20.735 ha) het aantal aanwezige territoria te bepalen. Voor de Nachtzwaluw proberen we dat zo veel mogelijk jaarlijks te doen. In figuur 2 is de verspreiding van het aantal

territoria van de Nachtzwaluw in 2019 weergegeven. Het is goed daarbij in het achterhoofd te houden dat het bolwerk Arnhemse Heide niet is onderzocht, evenals wat kleinere heidevelden in het noorden (Reeënberg) en westen (Doorwerth). Het gesnor is in de diepe schemer op alle

Figuur 2. Verspreiding van de Nachtzwaluw in 2019. Deze soort is grotendeels vlakdekkend geteld, echter niet op de Arnhemse Heide, alsmede wat kleinere heidevelden in het noorden

Tabel 2. Aantal getelde of geschatte territoria van een selectie van bijzondere soorten op de gehele ZO-Veluwe (20.735 ha). + = aanwezig in onbekend aantal

soort	1974-79	1980-89	1990-99	2000-2009	2010-18	2019	Aandeel NL (%)
Wespendief	+	+	+	+	+	+	?
Korhoen	5	2	0	0	0	0	0
Kwartelkoning	2	2	0	0	1	0	0
Nachtzwaluw	25	59	67	185	208	230-240	8
Ijsvogel	+	5	18	9	7	+	1-2
Draaihals	+	7	11	10	12	8-11	11
Zwarte Specht	+	+	+	+	45	+	5
Mid. Bont. Specht	0	0	0	0	35	+	?
Boomleeuwerik	+	+	+	+	150	180-210	4
Duinpieper	+	4	3	0	0	0	0
Grote G. Kwikstaart	+	+	5	7	6	≥4	2
Paapje	+	4	2	0	1	0	0
Roodborsttapuit	+	+	+	+	220	280-315	2
Tapuit	12	23	4	1	0	0	0
Kortsn.boomkr.	0	0	0	3	>34	35-55	15
Grauwe Klauwier	+	3	3	1	5	4	1
Klapekster	+	0	1	0	0	0	0
Raaf	1	7	15	15	17	14	11

heidevelden te horen, zij het mondjesmaat op vergraste heide en plekken met veel wandelrecreatie, waar ze als bodembroeder gevoelig voor zijn (Bijlsma 2006).

Concentraties waren met name aanwezig op de Loenermark, het Deelerwoud, rond de Elsberg op de Worth-Rheder Heide en op het Herikhuizenveld (Posbank). In ieder geval op de Loenermark roepen Nachtzwaluwen ook in open plekken in het bos die op niet te grote afstanden van heide liggen. Uitgaande van tellingen in deze gebieden in het recente verleden kan het aantal paren voor de hele Zuidoost-Veluwe in 2019 worden geraamd op 230-240 territoria. Dat is ongeveer 8% van de landelijke populatie.

Ook van andere soorten levert de ZO-Veluwe een belangrijke bijdrage aan het landelijk totaal (tabel 2). Vermeldenswaardig is verder dat in 2019 een paartje Grote Kruisbekken succesvol heeft gebroed op

de Imbosch, op dezelfde plek waar ook in 2018 jongen zijn grootgebracht. In dat jaar werden landelijk 16 broedgevallen of territoria gevonden, volgend op een kleine influx van vogels uit Feno-Scandinavië in het voorafgaande najaar (Boele et al. 2020).

Resultaten in de proefvlakken in 2019

In 2019 zijn in de 18 proefvlakken in totaal 75 soorten geteld. Sommige van deze soorten zijn alleen in de BMP-A plots geteld. De (schaarse en kenmerkende) soorten die in alle telgebieden zijn onderzocht, zijn gepresenteerd in tabel 3. Met name van Boompieper, Boomkruiper en Boomklever waren indrukwekkende aantallen aanwezig. En wat te denken van de Nachtzwaluw die op de vijfde plaats komt, nog voor Kuifmees en Zwarte Mees! Natuurlijk hangt het totaal af van de telgebieden die zijn geteld. In de hiernavolgende tekst worden er een aantal soorten uitgelicht, waarbij wordt

ingegaan op de verspreiding binnen de in 2019 onderzochte telgebieden (figuur 3 tot en met 12). Om een beeld te krijgen van de telinspanning zijn de territoria van alle onderzochte soorten in grijs weergegeven. De grijze vlakken zijn in 2019 dus onderzocht. Bij een aantal soorten is ook ingegaan op de ontwikkeling in de periode 1995-2019 (figuur 13a t/m 13l). Hoewel al in 1982 begonnen is met de tellingen werden in de beginfase maar weinig telgebieden jaarlijks onderzocht. Vanaf 1995 zijn jaarlijks ten minste 15 telgebieden onderzocht, deels jaarlijks dezelfde. Daarom is 1995 als startjaar gekozen. De trends zijn van een selectie van soorten door middel van indexen gepresenteerd, waarbij het beginjaar (1995) op index 100 is gesteld. Bij

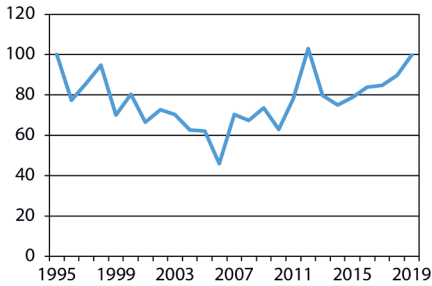
een index van 50 in 2019 is het aantal dus gehalveerd.

De Grote Bonte Specht liet een langzame afname zien van 1995 tot 2006, gevolgd door een geleidelijk herstel waardoor de soort zich ongeveer op hetzelfde niveau bevindt als rond 1995 (figuur 13a). Dit wijkt af van het landelijke beeld, met een voortdurende lichte toename. Over de oorzaak van dit verschil kunnen we alleen maar speculeren (zie tekst Glanskop).

De Middelste Bonte Specht heeft zich in 2010 gevestigd op de Zuidoost-Veluwe en nam geleidelijk toe tot 26-33 territoria in 2017 (Vogel & Sierdsema 2018). Voor 2019 is geen nieuwe schatting gemaakt omdat verschillende goede gebieden niet zijn geteld.

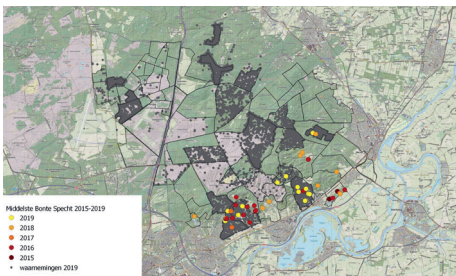
Tabel 3. Aantal territoria per soort dat in 2019 is vastgesteld in de 18 geïnventariseerde telgebieden (2.310 ha). De tabel geeft alleen de soorten weer die in alle telgebieden zijn onderzocht

soort	territoria	soort	territoria
Wespendief	1	Roodborsttapuit	76
Havik	3	Grote Lijster	36
Sperwer	1	Fluiter	28
Buizerd	6	Vuurgoudhaan	50
Kwartel	1	Grauwe Vliegenvanger	52
Houtsnip	8	Bonte Vliegenvanger	66
Holenduif	32	Glanskop	53
Koekoek	15	Matkop	9
Bosuil	23	Kuifmees	122
Ransuil	4	Zwarte Mees	110
Nachtzwaluw	131	Boomklever	178
Draaihals	6	Kortsnavelboomkruiper	12
Groene Specht	9	Boomkruiper	188
Zwarte Specht	14	Wielewaal	2
Grote Bonte Specht	142	Raaf	5
Middelste Bonte Specht	13	Putter	17
Kleine Bonte Specht	16	Sijs	5
Boomleeuwerik	66	Kneu	26
Veldleeuwerik	67	Grote Kruisbek	1
Boompieper	216	Goudvink	29
Graspieper	18	Appelvink	110
Grote Gele Kwikstaart	3	Geelgors	18
Gekraagde Roodstaart	88		

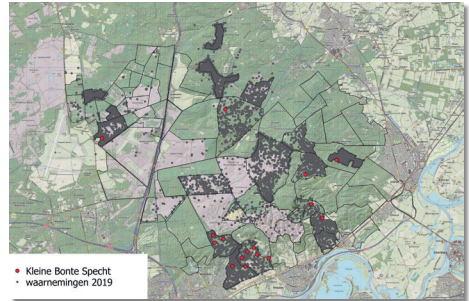

Figuur 13a. Trend van de Grote Bonte Specht op de ZO-Veluwe in de periode 1995-2019. Het beginjaar is op index 100 gesteld. Bij een index 50 in 2019 zouden de aantallen van de soort in kwestie dus gehalveerd zijn, bij een index van 200 zou sprake zijn van een verdubbeling

Een voortzettende toename is echter waarschijnlijk; zo is het aantal territoria in de Onzalige bossen toegenomen van twee in 2018 naar ten minste acht in 2020. De verspreidingskaart laat een voorliefde zien voor de zuidrand van de Veluwe. Daar bevinden zich oude loof- en gemengde bossen op de wat rijkere lössleembodems. In 2019 zijn met name in Beekhuizen-Herikhuizen-Zuid en in Rhederoord Mibo's vastgesteld (figuur 3). Ook de bronbossen rond kasteel Middachten zijn geliefd, maar dit gebied is in 2019 niet geteld. In tegenstelling tot zijn twee grotere

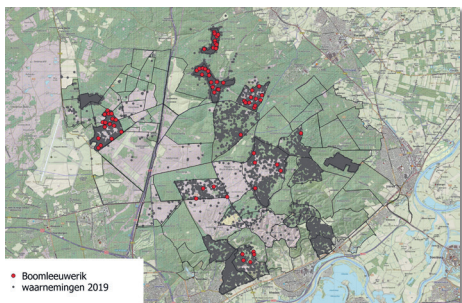
Figuur 3. Verspreiding van de Middelste Bonte Specht in de in 2019 onderzochte telgebieden. Om deze in perspectief te plaatsen zijn ook de in 2015 tot en met 2018 in telgebieden vastgestelde territoria gepresenteerd

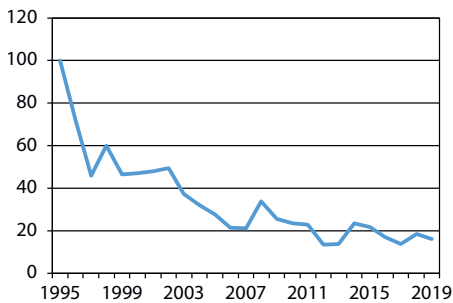
Figuur 4. Verspreiding van de Kleine Bonte Specht in de in 2019 onderzochte telgebieden

neefjes heeft de Kleine Bonte Specht een voorkeur voor wat lichtere loofbossen, met name eiken-berkenbossen waarbij ze graag broeden in berken; daarin kunnen ze met hun zwakke snavel nog een nestholte uithakken. In beukenbossen komen ze wel voor maar mondjesmaat. De kaart laat zien dat ze in 2019 vooral te vinden waren op de Emmapiramide, Herikhuizen-Zuid, en de aangrenzende delen van Beekhuizen (figuur 4).

De Boomleeuwerik is overdag te horen op dezelfde plekken als waar de Nachtzwaluw 's nachts snort. Op windstille nachten met volle maan zijn ze soms gelijktijdig te horen, wat een bijzonder sfeervol concert oplevert. Vooral op zandige niet-vergraste heidevelden liggen de zangposten van de Boomleeuwerik soms niet meer dan 100 meter uit elkaar, zo lang er maar wat solitaire dennen of berken aanwezig zijn die dienen als zangpost en uitkijkpost. Met name de drie heidevelden op de Loenermark (Ramenbergheide, Valenbergheide, Zilvense Heide) en de omgeving van de Grote Heide op het Deelerwoud waren in 2019 goed bedeed (figuur 5). Plekken met veel recreatie verdragen ze niet goed; die worden deels vermeden (Bijlsma 2006). Na

Figuur 5. Verspreiding van de Boomleeuwerik in de in 2019 onderzochte telgebieden

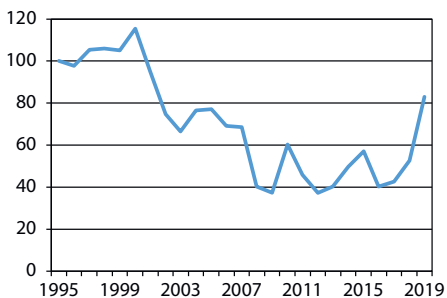
Figuur 13c. Veldleeuwerik (--)
(Voor toelichting zie bijschrift figuur 13a)

de eeuwwisseling zijn Boomleeuweriken duidelijk afgenomen, en de ontwikkeling op de Veluwe bleef achter bij andere gebieden. De laatste jaren is er weer een herstel waarneembaar (figuur 13b).

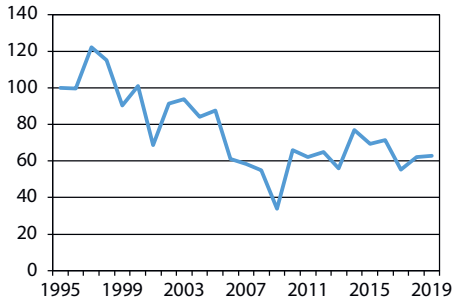
De Veldleeuwerik zit niet alleen in het agrarisch cultuurland in de hoek waar de klappen vallen maar ook op heidevelden op de ZO-Veluwe gaat het niet goed met 80% afname sinds 1995 (figuur 13c). Vermoedelijk is dit een gevolg van de vergrassing van de heide als gevolg van stikstofdepositie die een ‘vermestend’ effect heeft. Grassen verdringen dan veel andere plantensoorten en de daarmee verbonden insecten. Veldleeuweriken verdwijnen van de vergraste of verruigde

heide, al kunnen ze zich nog handhaven op heidevelden waar de vergrassing wordt tegengegaan met chopperen (verdiept maaien) of plaggen.

De Gekraagde Roodstaart nam langzaam af tot 2008, om zich daarna weer wat te herstellen (figuur 13d). Dat komt grotendeels overeen met het landelijke beeld (al is daar het herstel wat krachtiger). Vermoedelijk weerspiegelt de trend de omstandigheden in de Sahel, waar onze vogels overwinteren. Droogte aldaar leidde tot een lagere winteroverleving maar de laatste jaren is de situatie verbeterd (Zwarts et al. 2009), wat gunstig is voor de winteroverleving van de Gekraagde Roodstaart. Mogelijk speelt de klimaat-

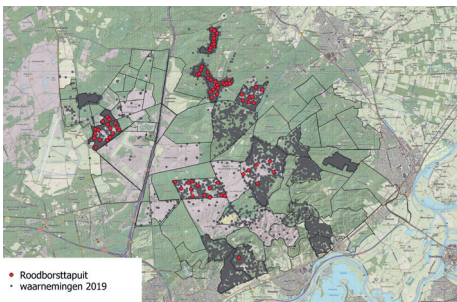
Figuur 13b. Boomleeuwerik (-)
(Voor toelichting zie bijschrift figuur 13a)

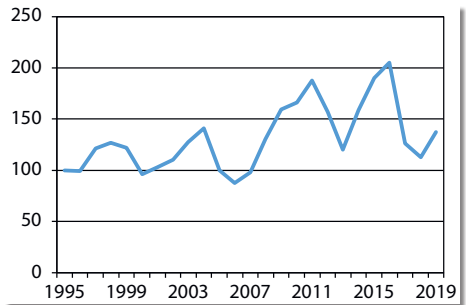
Figuur 13d. Gekraagde Roodstaart (-)
(Voor toelichting zie bijschrift figuur 13a)

ontwikkeling mee bij vertraging van een herstel; ze komen mogelijk te laat op de broedgebieden aan om de (vervoegde) voedselpiek goed te benutten. Er zijn aanwijzingen dat de legsels kleiner zijn dan rond 1985 (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018).

Vogelaars uit andere streken verbazen zich soms over de hoge dichtheid van de Roodborsttapuit op Veluwe heidevelden. De tikkende alarmroep is overal te horen, vooral als er jongen zijn. In 2019 werden er veel geteld op de drie heidevelden van de Loenermark, de Grootte heide op het Deelerwoud en op het Roozendaalse Veld-Noord (figuur 6). Zelfs plekken met veel recreatie worden niet gemeden. Intrigerend is dat het aantal per heideveld van jaar tot jaar flink kan wisselen, terwijl het totaal op de ZO-Veluwe gelijk blijft, mogelijk als gevolg van locatiespecifieke verschillen in het voedselaanbod (insecten). Sinds 1995 is de Roodborsttapuit duidelijk toegenomen, al zorgt sterfte in koudere winters in Frankrijk, waar veel van onze vogels overwinteren, soms voor een terugval (figuur 13e), gevolgd door herstel. De laatste jaren komen de aantallen ondanks de zachte winters wat lager uit, wat doet vermoeden

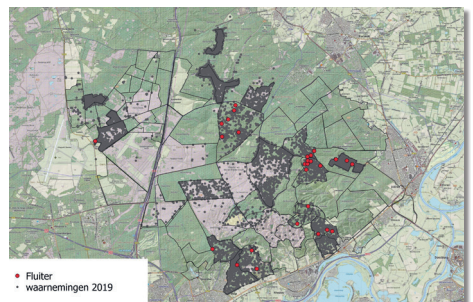
Figuur 6. Verspreiding van de Roodborsttapuit in de in 2019 onderzochte telgebieden

Figuur 13e. Roodborsttapuit (+)
(Voor toelichting zie bijschrift figuur 13a)

dat er gebiedsspecifieke omstandigheden spelen. Gedacht kan worden aan de droogte maar ook aan verzuring en veresting door stikstofneerslag waardoor de verscheidenheid aan insecten is afgenomen.

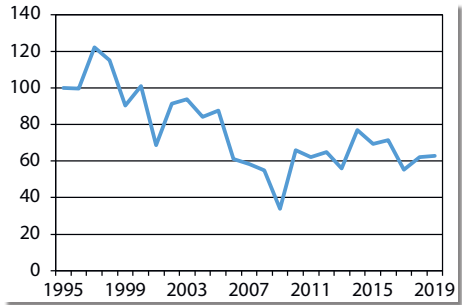
Bij de Fluiters was aan het begin van elk voorjaar de vraag of het een goed of een slecht jaar zou worden. Het laatste goede jaar dateert alweer uit 1993 en vooral na de eeuwwisseling wisselen matige en slechte jaren elkaar af. Op grond van de aantallen in de getelde proefvlakken ligt 2019 tussen een matig en een slecht jaar in. Zelfs in magere jaren komen Fluiters in sommige gebieden geconcentreerd voor in gevarieerde loof- of gemengde bossen met een tweede boomlaag. Waarom Fluiters elkaars nabijheid opzoeken is niet duidelijk.

Figuur 7. Verspreiding van de Fluiters in de in 2019 onderzochte telgebieden

In 2019 was op de Essop een cluster (figuur 7) te vinden, in één van de best ontwikkelde bossen op de ZO-Veluwe.

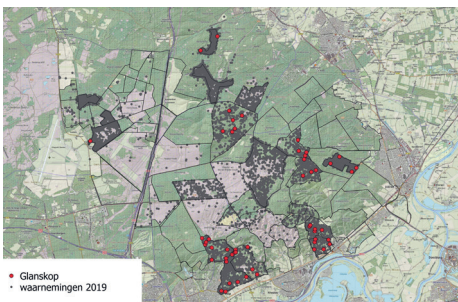
De Glanskop heeft een voorliefde voor oud loof- en gemengd bos met voldoende dood staand hout. In de telgebieden Beekhuizen, Rhederoord en Emma-Pyramide waren ze in 2019 goed vertegenwoordigd (figuur 8). Opvallend genoeg valt ook de Imbosch in de smaak, dat immers vooral uit naaldbos op arme bodems bestaat. Dit dennenbos is ten dele meer dan 150 jaar oud en wordt afgewisseld met plukjes oud eikenbos en beukenlanen. Op de langere termijn neemt de Glanskop voortdurend af (figuur 13f), wat opmerkelijk is want de gemiddelde leeftijd van het bos neemt toe. Je zou dus een toename verwachten. Er zijn serieuze aanwijzingen dat nutriëntengebrek als gevolg van verzuring door zwaveldepositie ('zure regen') en daarna stikstofdepositie de biodiversiteit van droge bossen negatief beïnvloedt (van den Burg et al. 2015). Mogelijk heeft ook de Glanskop daar last van. Zo kunnen minder insecten beschikbaar zijn om de jongen te voeren, waardoor ook de voedselconcurrentie met andere mezensoorten kan toenemen. De vermoede maar niet met zekerheid

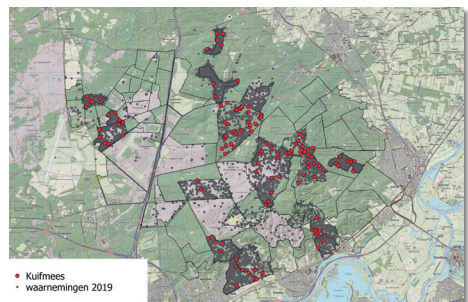
Figuur 13f. Glanskop (-)
(Voor toelichting zie bijschrift figuur 13a)

aangetoonde toegenomen nestpredatie door Grote Bonte Specht (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018) zou eveneens een rol kunnen spelen.

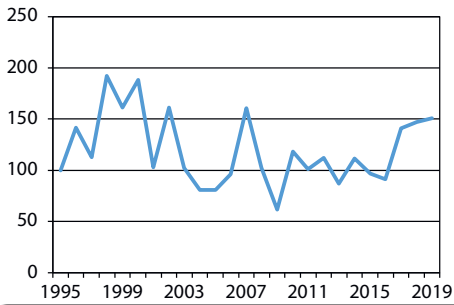
De Kuifmees is qua biotoopvoorkeur zo ongeveer de tegenhanger van de Glanskop. Ze komen vooral voor in oudere dennenbossen, in mindere mate ook in larikspercelen. Ze mijden puur loofbos maar wat berken in de omgeving zijn prettig want daarin broeden ze graag. Daarbij moeten ze dan wel om nestplaatsen concurreren met Kool- en Pimpelmees, die in naaldbossen zijn toegenomen. In de meeste telgebieden waren Kuifmezen goed vertegenwoordigd in 2019, en zelfs op de heide met enkele vliegdenen ontbraken ze niet (figuur 9).

Figuur 8. Verspreiding van de Glanskop in de in 2019 onderzochte telgebieden

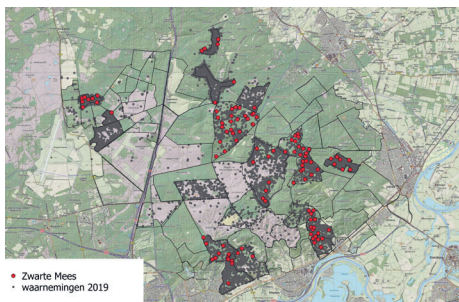
Figuur 9. Verspreiding van de Kuifmees in de in 2019 onderzochte telgebieden

Figuur 13g. Kuifmees (0)
(Voor toelichting zie bijschrift figuur 13a)

Sinds 1995 schommelt de populatie van jaar tot jaar wat, zonder een tendens naar toe- of afname (figuur 13g). Kennelijk heeft deze soort minder last van verzuring van droge bossen. Dit is mogelijk het geval omdat Kuifmezen graag op stammen foerageren, en stamfoerageerders minder gevolgen lijken te ondervinden van verzuring dan soorten die in kronen of dicht bij de bodem naar voedsel zoeken (van den Burg et al. 2015). Ook landelijk is de trend over de laatste 10 jaar (na eerdere afname) stabiel.

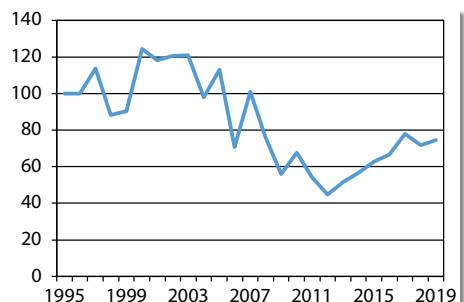
Ook de Zwarte Mees is een echte naaldbosbewoner, maar wel met een voorliefde voor oud gemengd naaldbos op niet al te voedselarme bodems. Met name oude fijnsparren zijn bijzonder geliefd, en een

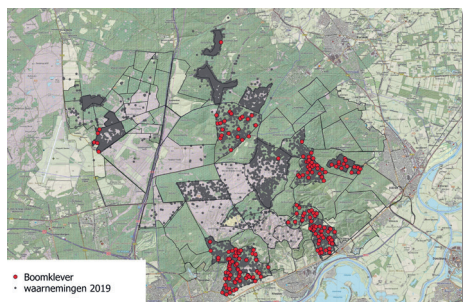
Figuur 10. Verspreiding van de Zwarte Mees in de in 2019 onderzochte telgebieden

oude solitaire fijnspar in dennenbos hoeft het zelden zonder een paartje Zwarte Mezen stellen. In puur dennenbos komen ze ook voor maar daar is de Kuifmees de talrijkste soort, al behoeven de aantallen in zeer oud dennenbos (>120 jaar) elkaar niet veel te ontlopen. In middeloude naaldbossen met weinig berken (broedgelegenheid) broeden ze – ook vanwege de nestconcurrentie met Kool- en Pimpelmees - soms in muizenholen. De verspreiding in de telgebieden verschilt subtiel van de Kuifmees. In gemengd (naald)bos op voedselrijke bodem komen ze wat meer voor, in de heide-telgebieden juist minder (figuur 10). Sinds ten minste 1995 zijn ze behoorlijk afgenomen (figuur 13h), waardoor ze ook op de Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare vogelsoorten terecht zijn gekomen. De laatste jaren is er enig herstel maar het is de vraag of dit zo blijft. Door de droogte van 2018-19 hebben fijnsparren zware klappen gekregen, die daardoor meer uit het bos verdwijnen. De verwachting is dat dat niet goed zal uitpakken voor de Zwarte Mees.

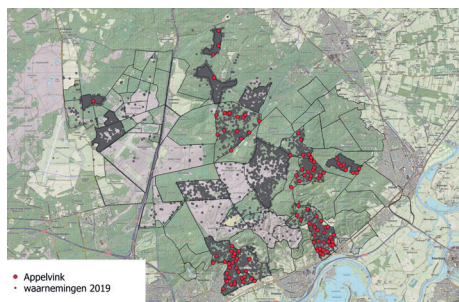
Boomklevers komen vooral voor in oude loof- en gemengde bossen, met name oude beuken zijn geliefd. Vooral in Beekhuizen, Rhederoord, Hagenau en Essop (figuur 11)

Figuur 13h. Zwarte Mees (-)
(Voor toelichting zie bijschrift figuur 13a)

Figuur 11. Verspreiding van de Boomklever in de in 2019 onderzochte telgebieden

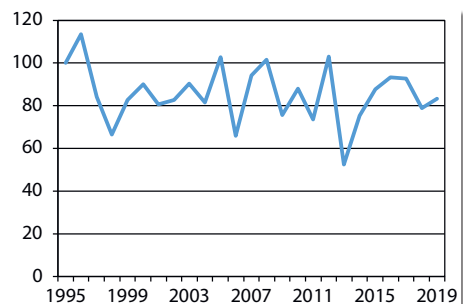
Figuur 12. Verspreiding van de Appelvink in de in 2019 onderzochte telgebieden

was het gejoel in het vroege voorjaar van 2019 niet van de lucht. Gaande naar het noorden van de ZO-Veluwe is er minder oud loofbos en zijn ze minder talrijk, en in puur naaldbos zelfs afwezig. De trendgrafiek laat zien dat Boomklevers ongeveer stabiel zijn (figuur 13i), waarbij een daljaar overeen komt met een broedseizoen dat volgt op een najaar met slechte beukenmast. Zo was 2012 een slecht mastjaar, gevolgd door een winter met koudere perioden. De Boomklever heeft in najaar en winter vooral beukennoten op het menu staan, die onder een sneeuwdek lastiger te vinden zijn.

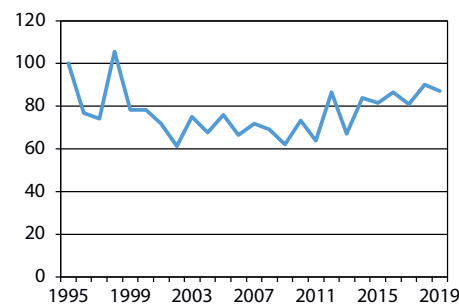
De Boomkruiper is vrij talrijk in de bossen van de ZO-Veluwe maar bereikt in uitgestrekte naaldbossen geen hoge dichtheid, uitge-

zonderd zeer oude dennenbossen (>120 jaar). De populatieontwikkeling laat een afnemende tendens zien tot 2001, gevolgd door een langzaam maar duidelijk herstel. Er zijn nauwelijks schommelingen van jaar tot jaar (figuur 13j).

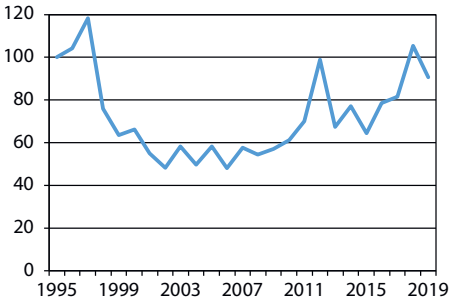
Appelvinken zijn vrij talrijk op de ZO-Veluwe. Alleen al in het Nationaal Park Veluwezoom broeden in goede jaren 600-700 paren (Vogelwerkgroep Arnhem e.o. 2008). Met name in de oude gemengde bossen in het zuiden en oosten (zoals in 2019 Beekhuizen en Rhederoord) komen flinke concentraties voor (figuur 12). In deze gebieden komen Appelvinken vaak in kleine kolonies voor, mogelijk omdat nesten dan makkelijker te verdedigen zijn tegen predatoren zoals

Figuur 13i. Boomklever (0)
(Voor toelichting zie bijschrift figuur 13a)

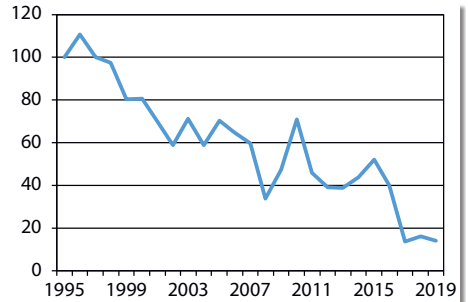
Figuur 13j. Boomkruiper (0)
(Voor toelichting zie bijschrift figuur 13a)

Figuur 13k. Appelvink (O)
(Voor toelichting zie bijschrift figuur 13a)

de Gaai. De kolonies mogen ook weer niet te groot zijn omdat dat weer andere nestpredatoren zou aantrekken. Gaande naar het noorden, waar de bosbodems armer zijn en het bos minder goed ontwikkeld, worden ze minder talrijk. Toch zijn ze ook te vinden in puur dennenbos, waarbij ze graag in berken broeden. Als we kijken naar de trendgrafiek dan zien we een afname in de jaren negentig, daarna stabilisatie en na 2010 weer een geleidelijke toename (figuur 13k). Deze ontwikkeling volgt in grote lijnen het landelijke beeld.

De Geelgors zit in de hoek waar de klappen vallen. Sinds 1995, maar waarschijnlijk veel eerder, is sprake van een continue afname (figuur 13l). Op dit moment is hooguit 15% over van het rond 1995 aanwezige aantal paren. Op de Zomertortel na neemt geen soort zo hard af op de ZO-Veluwe als de Geelgors. Voor het voortbestaan als broedvogel op middellange termijn moet worden gevreesd. Vergrassing van de heide is een knelpunt, evenals de problematische winteroverleving. Geelgorzen zijn vooral standvogel. In de winter zijn ze aangewezen op (onkruid)zaden maar die zijn op de Veluwe nauwelijks voorhanden. Ze moeten dus naar het omliggende cultuurland maar

Figuur 13l. Geelgors (--)
(Voor toelichting zie bijschrift figuur 13a)

stoppelvelden en kruidenrijke akkerranden en overhoekjes zijn er nauwelijks meer.

Discussie

De telinspanning op de ZO-Veluwe neemt na een eerdere afname de laatste jaren weer toe. Dat is verheugend want de telresultaten worden volop gebruikt bij het uitdenken en onderbouwen van allerlei beheermaatregelen. We willen op deze voet doorgaan en zo mogelijk ook de monitoring in het westen van het werkgebied weer oppakken, dus in de omgeving van Doorwerth, Westerheide, Warnsborn, Landgoed Schaarsbergen, Delhuizen en Zypendaal. Ook moet het mogelijk zijn om een beter beeld te krijgen van de beekvogels Grote Gele Kwikstaart en IJsvogel. De Veluwerand is voor beide soorten van belang. Zo werden hier in het eerste decennium van deze eeuw liefst 26 territoria van de IJsvogel vastgesteld (Verhoef 2015). Gericht onderzoek op het relatief beperkte aantal geschikte locaties moet echter mogelijk zijn door telgebieden te verdelen onder de leden van de vogelwerkgroep die beide soorten voldoende kennen. Het broedseizoen van 2021 is nog ver weg maar we zijn blij met elke aanmelding!

Dankwoord

De volgende tellers namen in 2019 mee aan de broedvogelmonitoring op de Zuidoost-Veluwe: Jettie van Assendelft, Bas van Balen, Herman van Baalen, Luc Berris, Willem Bosma, Joost van Bruggen, Bouke ten Cate, Bob Coenen, Hans van den Dool, Dick van Dorp, Dick van Houwelingen, Max Janse, Robert Karreman, Matthias Koster, Frank Majoor, Bruno Jonge Poerink, Maarten Prins, Ivo Seelen, Henk Sierdsema, Cor de Vaan, Rob Vogel, Sjoerd Wiggers. Cor de Vaan heeft de monitoring tot en met 2018 gecoördineerd, waarna de auteurs van dit artikel de coördinatie overnamen. Bas van Balen en Jan Schoppers becommentarieerden een eerdere versie van dit manuscript.

Lara Marx en Dirk Zoetebier (Sovon) droegen zorg voor de databewerkingen resp. trendberekeningen.

Rob Vogel & Joost van Bruggen

Literatuur

Boele A., van Bruggen J., Hustings F., van Kleunen A., Koffijberg K., Vergeer J.W. & van der Meij T. 2020. Broedvogels in Nederland in 2018. Sovon-rapport 2020/07. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Van den Burg A., Bijlsma R.J. & Bobbink R. 2015. Arme bossen verdienen beter. OBN Deskundigenteam Droog zandlandschap. KNNV Publishing, Zeist.

Bijlsma R.G. 2006. Effecten van menselijke verstoring op grondbroedende vogels van Planken Wambuis. De Levende Natuur 107(5): 191-198.

Lensink R. (Vogelwerkgroep Arnhem e.o.).

1993. Vogels in het hart van Gelderland. Uitgeverij KNNV/Stichting Uitgeverij Sovon.

Sierdsema H., ten Holt H., Martens S., Nijssen M. & Verburg P. 2020. Natuurbeheer- en zoneringsmaatregelen voor zeven aangewezen vogelsoorten in Natura 2000-gebied Veluwe. Bouwstenen Soortenherstel Beheerplan Natura 2000 Veluwe. Hoofdrapport. Sovon-rapport 2020/29. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Sovon Vogelonderzoek Nederland. 2018. Vogelatlas van Nederland. Broedvogels, wintervogels en 40 jaar verandering. Tweede druk, Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.

Vergeer J.W., van Dijk A.J., Boele A., van Bruggen J. & Hustings F. 2016. Handleiding Sovon broedvogelonderzoek: Broedvogel Monitoring Project en Kolonievogels. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Verhoef R. 2015. De IJsvogels vliegen weer uit het dal. Vlerk 32(2): 62-64.

Vogelwerkgroep Arnhem e.o. 2008. Vogels van de Veluwezoom. Vogelwerkgroep Arnhem en omstreken, Arnhem.

Vogel R., Sierdsema H., & de Vaan C. 2014. Broedvogels op de Zuidoost-Veluwe. Vlerk 31 (1): 25-29.

Vogel R. & Sierdsema H. 2018. De Middelste Bonte Specht in Midden-Gelderland. Vlerk 35 (1): 24-33.

Zwarts L., Bijlsma R.G., van der Kamp J. & Wymenga E. 2009. Living on the edge: wetlands and birds in changing Sahel. KNNV Publishing, Zeist, The Netherlands.

Excursie Warnsborn: 1 maart 2020

De excursiecommissie heeft in haar onmetelijke wijsheid besloten, dat de traditionele excursie naar Park Sonsbeek maar eens moet veranderen in Warnsborn. Dat gaan we eens proberen! In eerste instantie gooien de weergoden roet in het eten. Het geplande weekend wordt vanwege een storm verplaatst naar 1 maart. Een gelukkige greep, want die zondagmorgen is het goed weer. Bovendien zijn de vogels nu een stuk actiever dan medio februari. We waren met acht VWG-leden en Bert Jager als begeleider. Al snel was ik verrast door het ongelooflijk goede oor van Bert. Ik ben op het gebied van geluid een beginneling, maar wat hij hoorde was heel bijzonder. Heel veel geleerd en hij

gaf veel uitleg over de klanken en verschillen welke te horen waren.

Op de parkeerplaats is het al goed toeven: een goedgehumte Zanglijster overstemt alles, begeleid door geroffel van de Grote Bonte Specht. Het achtergrondkoortje bestaat uit Winterkoning, Heggenmus, Merel en Koolmees. En de laagste noten komen uiteraard van de Holenduif. Warnsborn is bos, dat is direct duidelijk.

We zetten ons in beweging en horen al snel de lokale heerser: de Havik. Uiteraard ontbreken de Vink en Boomklever niet. Helaas geen Keep deze keer. Bij de

Foto: Jan Oud Geerdink

Warnsborn is niet alleen, maar wel vooral bos

Het Hotel ligt aan een smal beekje, dit keer zonder IJsvogel

boerderijen worden (naast de constant wijzigende voorstelling kabouters) de eerste Pimpelmezen, Boomklevers en Roodborsten ontwaard. In de verte het lage geluid van de Raaf en de schrille lach van de Groene Specht.

We komen bij een plasje waar normaal gesproken wel een Meerkoet of Grauwe Gans zit, maar vandaag blijft het beperkt tot een woerd Wilde Eend. Wel vlucht een Buizerd voor de meute. We lopen over een stukje hei en door het bos naar de vijverpartij achter het hotel Warnsborn. Ik weet dat daar altijd een paar paartjes Mandarijneenden zitten en verheug me daar al zo op, dat de Kleine Bonte Specht me bijna ontgaat. Gelukkig is Herman er op gespitst. Nu willen we hem ook zien! Na een tijdje ziet Maarten een Grote Bonte Specht met rode pet. Maar dat is dus..... de Middelste Bonte Specht! Die laat zich voor iedereen prachtig zien. Een paar decennia geleden nog een zeldzaam-

heid van de oostgrens-streken, heeft hij zijn leefgebied inmiddels uitgebreid en is hij regelmatig te zien in ons werkgebied. Voor ons is het de vangst van de dag! Alle verrekijkers waren gericht op die ene boom, waar hij zich prachtig liet zien.

Bij de vijver zitten inderdaad de Mandarijneenden, een vijftal Aalscholvers en een enkele Blauwe Reiger. Stroomopwaarts zit ook nog een Nijlgans. Vlak bij het hotel laat een Boomkruiper zich rustig door ons bewonderen en luidkeels kondigt de Zanglijster aan, dat het rondje al weer rond is en de tijd om.

Met de 24 soorten zijn we dik tevreden en kunnen we naar huis en de koffie.

Dank je wel VWG voor de organisatie en dank je wel Bert voor een leerzame ochtend.

Jan Oud Geerdink & Bert Jager

Resultaten plasdras in Lage Veldslagen en de Meilanden

Inleiding

Weidevogels hebben het moeilijk en de meeste soorten nemen af. Het aanleggen van plasdras wordt op een aantal locaties in de regio toegepast. De resultaten van twee telgebieden met plasdras worden hier besproken.

Gebieden en telmethode

Het meetnet voor weidevogels van de provincie Gelderland loopt vanaf begin jaren negentig. De auteur is vanaf het begin betrokken bij de telling als veldmedewerker; de eerste jaren in dienst bij de provincie en daarna via Sovon. Het telgebied Lage Veldslagen-Noord (157 ha) staat ook wel bekend als Rouvenen. Het grootste deel bestaat uit grasland, met een aantal boerderijen en een wetering. Het agrarisch gevoerde beheer is intensief

m.u.v. de plasdras en enkele percelen in directe omgeving. Het telgebied de Meilanden (181 ha)(figuur 1) ligt tussen de spoorlijn bij Valburg in het zuiden en de Linge in het noorden. Het agrarisch beheer in het noordwestelijke deel, waar ook de plasdras ligt, is extensief (ca. 30 ha) met late maaidatum en bemesting met stalmest maar ook enkele percelen met pinken. Het hele voorjaar staat er water in de sloten. Ook aansluitend ten noorden van het proefvlak zijn een aantal percelen die laat worden gemaaid. In de rest van het telgebied is er vooral intensieve landbouw, met hier en daar een extensiever perceel, met grasland en een enkele akker met mais en graan. In de noordelijke helft zijn een aantal boerderijen aanwezig en in de zuidelijke helft meer huizen/voormalige boerderijen met daarbij ook pinken, paarden en schapen.

Foto: Jan Schoppers

Plasdras Lage Veldslagen, 16 april 2019

De broedvogeltellingen zijn gedaan in de maanden april-juni waarbij vier bezoeken worden gebracht. In elk gebied minimaal één of twee vroege ochtend bezoeken en daarnaast later op de ochtend en eind ochtend en begin van de middag. Het vervoer is per fiets en bij het maken van insteken te voet. Twee bezoeken zijn sowieso gedaan tussen 1 april en 10 mei, een belangrijke periode (binnen datumgrenzen) voor een aantal weidevogels. Daarnaast is dit doorgaans ook voor de eerste grassnede. Bij elke waarneming wordt een zo hoog mogelijke waargenomen broedcode ingevoerd in Avimap. Via de autoclustering is het aantal broedparen bepaald en de territoriumstip (doorgaans waarneming met hoogste broedcode) is als locatie gekozen. Naast weidevogels wordt ook een grote groep andere soorten meegenomen waarbij in de recente jaren ook struweelvogels van de droge dooradering. In de Lage Veldslagen vindt nestbescherming (markeren met stokjes) plaats voor weidevogels buiten de plasdras en de directe omgeving maar in de Meilanden is dat door de auteur niet vastgesteld (wel net buiten gebied aan oostzijde). In Lage Veldslagen en Meilanden vindt predatorbestrijding plaats; in beide gebieden wordt de vos bestreden met lichtbak en mag er op kraaien geschoten worden. In welke mate het gedaan wordt is onduidelijk, maar in Lage Veldslagen lijkt de bestrijding intensiever door aanwezigheid van hoogzitten, vangkooien en -buizen.

Informatie en resultaat over het meetnet weidevogels in Gelderland is te lezen in Slaterus (2019) en over het ANLb-beheer en de tellingen die de boerenlandvogelwillingers uitvoeren, namelijk BTS-telling (Bruto

Territoriaal Succes) in Stichting Landschapsbeheer Gelderland (2018).

Plasdras

In de recente jaren zie je vaker plasdras-situaties in grasland. Aanleiding in Gelderland was het 'Actieplan akker- en weidevogels Gelderland' (Kloen 2016), een initiatief van een aantal organisaties. Daarmee is inrichtings- en beheersubsidie voor weidevogels beschikbaar gekomen aan de Agrarische collectieven. Daarin zijn onder andere acht plasdras-gebieden aangewezen in Gelderland waaronder de beide gebieden in deze bijdrage. Door middel van een pomp, vaak met zonnepaneel, wordt water uit de sloot of uit de bodem op het land gebracht. Vaak is het een lager gelegen perceel waarbij dan in en rond de greppels plasdras ontstaat. Doel is om gebied voor

Figuur 1. Begrenzing telgebied (zwarte lijn) en de Meilanden met het plasdras (rode stippellijn). Kaart Lage Veldslagen en plasdras wordt niet getoond omdat de plasdras niet toegankelijk is (kaart is op te vragen bij auteur).

weidevogels aantrekkelijk te maken als broeden- en foerageergebied. Vanaf 2016 is 6,8 ha in Rouvenen bestemd voor plasdras met kruiden en daarnaast is er ruim 11 ha kruiden zonder plasdras. Ook ligt in het telgebied 14 ha grasland met een latere maaidatum bestemming. Een deel van de percelen had schade door veldmuizen en is in het voorjaar van 2020 opnieuw ingezaaid. Het is gelegen achter een boerderij, niet te zien vanaf de openbare weg en ook niet toegankelijk. In de Meilanden ligt het plasdrasperceel in het noordwestelijke deel ten zuiden van de Weteringsewal en ten oosten van de A50. Vanaf het talud voor de brug over de A50 langs de Weteringswal is het gebied te bekijken (4,7 ha). In het zuidwestelijk deel staat recent ook een pomp maar het effect en de hoeveelheid plasdras is minimaal. De pompen worden ingezet in de periode half februari tot half juni en er wordt in die periode niet gemaaid. Agrariërs sluiten een ANLb-contract af met het Collectief Rivierenland en men krijgt dan een vergoeding per hectare voor opbrengstvermindering.

Het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) is onderdeel van het Subsiestelsel Natuur en Landschap (SNL). Via het SNL verlenen de provincies subsidie voor het behoud en de ontwikkeling van (agrarische) natuurgebieden en landschappen.

Resultaten

Eerst worden de resultaten van de broedvogelinventarisatie tot en met de plasdras behandeld en daarna apart van de plasdras (figuur 2 en 3, tabel 1). Zoals eerder uitgelegd wordt de bepaalde territorium stip (één van de maximaal vier waarnemingen) als locatie genomen. Besproken worden drie soortgroepen: eenden, steltlopers en Patrijs & zangvogels. De reeks van Lage Veldslagen gaat over 1984 (niet door auteur geteld) en 1993-2019 en Meilanden 2009-19.

Lage Veldslagen

Eenden. Krakeend en Kuifeend laten gelijk de landelijke ontwikkeling, een toename, zien. De meer kritische soorten Slobeend en

Foto: Folklo Ehrhart

Vooral de Kievit (naast eenden en de Tureluur) profiteert van de aanwezigheid van plasdras

Plasdras de Meilanden met schuinrechts de A50, foto genomen op 11 april 2019

Wintertaling zijn alleen in de laatste vier jaar vastgesteld. De Wilde Eend behoort niet vanaf begin tot de standaard te tellen soorten, maar de indruk is dat de aantallen zijn afgenomen.

Steltlopers. De belangrijkste groep neemt over het geheel af. Tussen de soorten zien we echter opvallende verschillen. De Grutto heeft tussen de jaren opvallende verschillen maar over de heel reeks is de ontwikkeling stabiel. Wellicht dat de nestbescherming de soort soelaas heeft geboden. Scholekster en Kievit hebben de grootste klappen gehad en zijn flink afgenomen. In de laatste drie jaar lijkt er bij de Kievit enig herstel. Sinds dat ene jaar in de jaren tachtig duurt het ruim 20 jaar tot de Tureluur weer terug is met een territorium. Jaarlijks zijn dan 1-3 broedparen vastgesteld en in de recente jaren zien we een opmerkelijke toename. De Wulp is nooit algemeen geweest in het gebied en als je door je oogharen kijkt is ook bij deze soort een afname te ontwaren.

Patrijs & zangvogels. De laatste groep bevat soorten die belang hebben bij kruidenrijk grasland of randen nodig voor voedsel en/of een broedplaats. De Gele Kwikstaart is jaren stabiel geweest in lage aantallen maar laat in de recente jaren een toename zien. De Graspieper en Veldleeuwerik waren in de jaren negentig duidelijk algemener maar zijn recent niet of met een enkel broedpaar aanwezig. De Roodborsttapuit is terug van weggeweest (Schoppers 2005) en is recent jaarlijks present. De Patrijs is geen eenvoudige soort om te inventariseren. Voor april en in de avond is de trefkans groter. Ondanks die hiaten is er geen duidelijke verandering vastgesteld, ook in de jaarlijkse aanwezigheid, in bijvoorbeeld de eerste en laatste tien jaar.

Overige soorten. De Zomertaling is ook regelmatig gezien in de plasdras in de recente jaren maar dit kon niet worden omgezet in een territorium. Een paartje Pijlstaart

was zowel in 2018 als 2019 aanwezig in de plasdras. In 2018 mondde dat niet uit in een territorium maar in 2019 wel. Na het laatste bezoek in juni werd zelfs het vrouwtje met 6 jongen gefotografeerd! Jaarlijks worden slechts 5-15 broedparen vastgesteld landelijk (vooral in de kustregio) en een waarneming met jongen is heel bijzonder (sovon.nl).

De Meilanden

De reeks van de Meilanden is niet zo lang als op de Lage Veldslagen maar ook in dit gebied zijn veranderingen vastgesteld.

Eenden Ook in de Meilanden gaat het de eenden voor wind. Krakeend en Kuifeend zijn in de eerste jaren stabiel maar in de recente jaren zien we een toename van de eerste en twee extra soorten Slobeend en Zomertaling.

Steltlopers Kievit en Grutto zijn sterk afgenomen maar laten recent weer herstel zien. De Tureluur was jaren stabiel maar is de recente jaren flink toegenomen. Het aantal broedparen van de Scholekster en Wulp schommelt jaarlijks tussen de 0 en 3 zonder een duidelijke trend. Vooral van Grutto, Tureluur en Wulp is een belangrijk deel van de territoria afhankelijk van het extensieve en laat gemaaide hooilanden.

Patrijs & zangvogels Het aantal broedparen van de Gele Kwikstaart lijken ondanks de jaarlijkse variatie stabiel en de Graspieper is recent toegenomen. Veldleeuwerik en Patrijs komen jaarlijks voor in lage aantallen (resp. 1-4 en 0-3 terr) maar zijn stabiel. De meeste territoria bevinden zich in het extensief beheerde hooiland en een klein deel rondom een graanperceel, vooral

Gele Kwikstaart en Veldleeuwerik, aan de oostzijde.

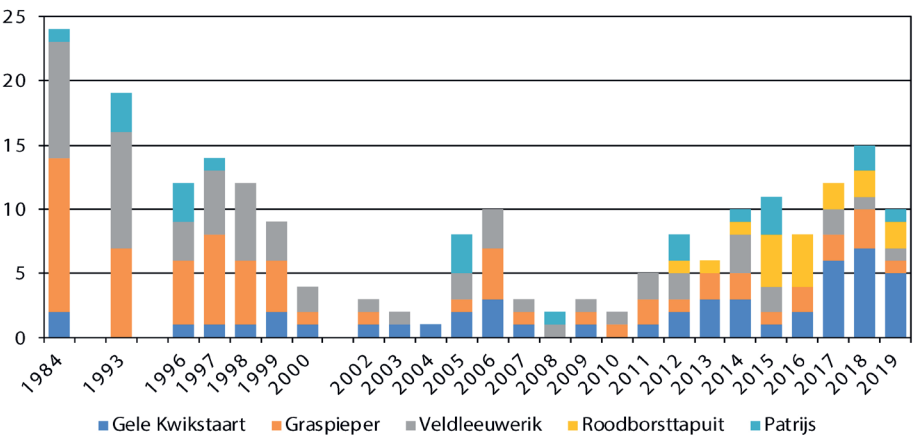
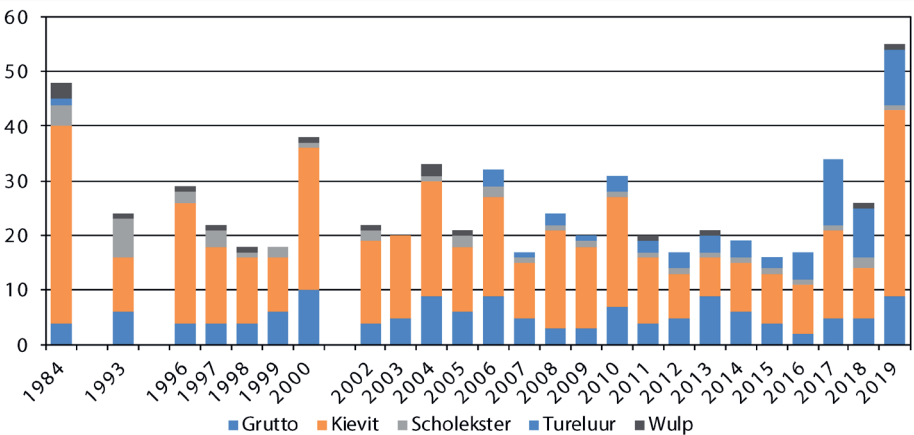
Slaapplaats en foerageergebied

Naast het broeden worden beide plasdras ook gebruikt als foerageer- en slaapplaats. Naast de eenden en steltlopers die er broeden lijken ook Grutto en Tureluur uit de aangrenzende gebieden gebruik te maken van de plasdras. Daarnaast worden beide gebieden ook gebruikt als slaapplaats door soorten als: Regenwulp, IJlandse Grutto (Meilanden), Groenpootruiter, Witgat, Bosruiter, Kempmaan en Kraanvogel (1 ex. Lage Veldslagen).

Discussie

Vergelijk gebieden In tabel 1 is het aantal territoria weergegeven per 100 ha voor beide telgebieden. Bij de geselecteerde soorten is de totale dichtheid in de Meilanden een kwart hoger dan in de Lage Veldslagen. Van de algemene soorten doen Krakeend, Kievit, Grutto en Graspieper het beter in de Meilanden. Tureluur en Gele Kwikstaart hebben hoge dichtheden in Lage Veldslagen. Schaarse soorten als Slobeend, Wintertaling, Kleine Plevier en Roodborsttapuit bereiken in Lage Veldslagen hogere gemiddelde aantallen terwijl dat voor Scholekster, Wulp en Veldleeuwerik geldt in de Meilanden. Over het geheel lijken de soorten die een vochtige bodem prefereren het in de Meilanden beter te doen.

In alle sloten van de Meilanden staat water, ook nog later in het seizoen, terwijl in Lage Veldslagen meestal al vroeg in het voorjaar de sloten droog staan. Het peil in de Linge staat meestal hoog en ook in het telgebied Meilanden zijn verschillende stuwtjes aanwezig die het water vasthouden in het

Figuur 2. Aantalsontwikkeling van eenden, steltlopers en Patrijs & zangvogels in Lage Veldslagen in 1984-2019. Op de X-as zijn de getelde jaren weergegeven.

gebied. In de Meilanden bestaat de bodem uit klei op veen en in Lage Veldslagen is het gevarieerder, ook klei maar met een onderlaag van banen veen en fijn zand. Dat kan de drogere bodem verklaren.

Ook is het waterpeil in de Zwalme en de Zevenaarsche Wetering (Lage Veldslagen) lager dan in de Linge. De hoogste grondwatertrap is in Meilanden 25-40 cm onder maaiveld en de laagste 80-100 cm; in Lage Veldslagen is dat deels vergelijkbaar maar door andere ondergronden ook een trap lager <http://maps.bodemdata.nl/>. Met de veel intensievere landbouw is Lage Veldslagen minder geschikt voor weidevogels. In de Lage Veldslagen is buiten de plasdras en directe omgeving bijna 100% van de percelen Engels raaigras terwijl dat in de Meilanden, ook buiten de laat maaien percelen, een minderheid is. Daardoor is het maaien van de eerste snee er ook veel later; zo was op 13 mei dit jaar in de Lage Veldslagen al ca. 85% gemaaid/beweid en akkers bewerkt en in Meilanden slechts 40%.

Plasdras effectief?

In de Lage Veldslagen is 11% (18 ha) in gebruik als plasdras en laat maaien en in Meilanden is dat 3% (4,7 ha). Kan een plasdras een gebied een opkikker geven? Als we net als het hele telgebied de aantallen omzetten in dichtheden dan zijn ook daarmee beide gebieden te vergelijken (tabel 1). Alle soorten samen is het gemiddelde aantal ruim tweemaal zo hoog in Meilanden. Het aantal soorten is vergelijkbaar maar als we naar de soorten apart kijken zien we duidelijke verschillen. Bijna alle soorten zijn in hogere dichtheden vastgesteld in de plasdras van Meilanden. Uitzonderingen zijn Patrijs en Gele Kwikstaart die van drogere omstandigheden houden en in de plasdras van Lage Veldslagen

meer zijn waargenomen. Dit is niet verrassend want daar zijn meer droge delen aanwezig.

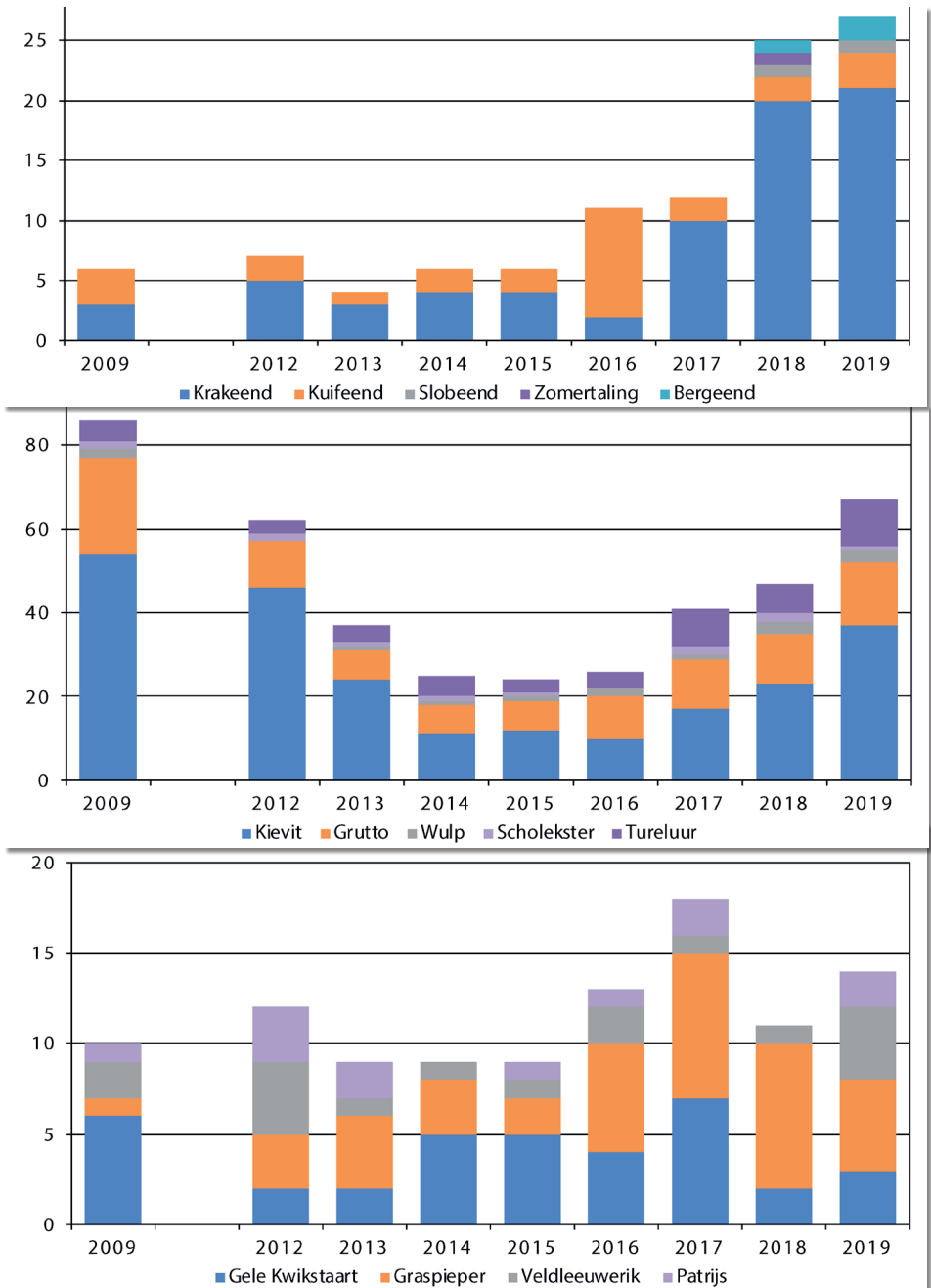
Van alle broedparen in het telgebied is in de Lage Veldslagen een groter deel afhankelijk van plasdras: 66% tegen 40% in Meilanden. Bij de eenden zijn de verschillen in aanwezigheid tussen de beide gebieden niet opvallend. Bij de andere soorten zien we wel een duidelijk grotere afhankelijkheid van plasdras in de Lage Veldslagen t.o.v. Meilanden namelijk: Patrijs 100/0, Scholekster 50/20, Kievit 58/14, Grutto 84/18, Tureluur 87/56, Veldleeuwerik 50/0, Gele Kwikstaart 83/17 en Graspieper 80/10. In Lage Veldslagen lijkt de plasdras een laatste strohalm of redding voor de weidevogels. De verschillen tussen het aantal broedparen in de drie jaar zonder de plasdras en met, zijn voor beide gebieden evident.

Plasdras redding of valkuil?

Uit tabel 1 en figuur 2 en 3 blijkt duidelijk dat veel soorten garen spinnen bij de aanwezigheid van plasdras. Vooral de eenden maar ook Kievit en Tureluur profiteren van de aangeboden mogelijkheden. In de Lage Veldslagen is een aanzienlijk deel van de soorten zelfs afhankelijk geworden van de plasdras. Weidevogels die al lang in het gebied en regio broeden lijken de plasdras als (laatste?) strohalm te hebben gepakt. Patrijs, Grutto, Tureluur, Gele Kwikstaart en Graspieper zijn voor 80-100% aangewezen op de plasdras. In de Meilanden is die sterke afhankelijkheid er niet of minder aanwezig (tabel 1). Die sterke afhankelijkheid maakt de kleine populaties kwetsbaar. Inteelt is een gevaar maar ook een droog voorjaar waardoor er minder insecten zijn voor de (jonge) vogels. Ook kan in het gebied de plasdras een aanzuigende werking hebben op predatoren iets wat in de Lage Veldslagen

Tabel 1. Gemiddeld aantal broedparen per hectare per jaar in de Lage Veldslagen met daarbij het aandeel (%) broedparen in plasdras van het totaal in 2017-19. Tevens aantal broedparen drie jaar voor start van plasdras en de eerste drie jaar. * in Lage Veldslagen was 2016 een overgangsjaar.

Soort	Lage Veldslagen		plasdras		tot aantal plasdras*		Meilanden		plasdras		tot aantal plasdras	
	157 ha	18 ha (11%)	2017-19	2017-19	2013-15	2017-19	2017-19	2017-19	2017-19	2017-19	2014-16	2017-19
	bp/jaar/100 ha	bp/jaar/100ha	% pldr	bp/jaar/100ha	% pldr	bp/jaar/100 ha	bp/jaar/100 ha	bp/jaar/100 ha	bp/jaar/100 ha	bp/jaar/100 ha	% pldr	2017-19
Bergeend	0,4	3,7	100	0	0	2	0,6	14,2	14,2	66	0	2
Zomertaling	0,0	0,0	-	0	0	0	0,2	7,1	7,1	100	0	1
Slobeend	1,3	9,3	80	0	5	5	0,4	14,2	14,2	100	0	2
Krakeend	3,0	14,8	57	0	8	8	9,4	198,6	198,6	55	0	28
Pijlstaart	0,6	1,9	100	0	1	1	0	0,0	0,0	-	0	0
Wintertaling	0,6	5,6	100	0	3	3	0,2	7,1	7,1	100	0	1
Kuifeend	1,1	1,9	20	0	1	1	1,3	14,2	14,2	29	0	2
Patrijs	0,6	5,6	100	1	3	3	0,7	0,0	0,0	0	0	0
Scholekster	0,4	3,7	50	1	2	2	0,9	7,1	7,1	20	0	1
Kievit	12,5	61,1	58	6	33	33	14,2	78,0	78,0	14	0	11
Kleine Plevier	1,1	7,4	80	0	4	4	0,6	21,3	21,3	100	0	3
Wulp	0,4	0,0	0	0	0	0	1,3	0,0	0,0	0	0	0
Grutto	4,0	29,6	84	0	16	16	7,2	49,6	49,6	18	0	7
Tureluur	6,6	50,0	87	0	27	27	5,2	106,4	106,4	56	0	15
Veldleeuwerik	0,8	3,7	50	0	2	2	1,1	0,0	0,0	0	0	0
Gele Kwikstaart	3,8	27,8	83	0	15	15	2,2	14,2	14,2	17	0	2
Graspieper	1,3	9,3	80	0	5	5	3,9	14,2	14,2	10	0	2
Roodborsttapuit	1,3	0,0	0	0	0	0	0	0,0	0,0	0	0	0
	39,8	235,2	66,4	8	127	127	49,4	546,1	546,1	40,3	0	77

Figuur 3. Aantalsontwikkeling van eenden, steltlopers en Patrijs & zangvogels in Meilanden in 2009, 2012-19. Op de X-as zijn de getelde jaren weergegeven.

gaande is. En geef die predatoren eens ongelijk, de dichtheden zijn in de plasdras vele malen hoger dan in het desolate ommeland.

Hoe verder?

In de Meilanden is het belangrijk dat op dezelfde voet, plasdras en het laat maaien in omliggende percelen, gecontinueerd wordt. Beide versterken elkaar. Want naast extra broedhabitat geeft de plasdras ook voedsel voor adulte en vooral voor jonge weidevogels (Visser et al 2017, Teunissen 2019). In de Lage Veldslagen is de plasdras belangrijk voor diverse soorten maar is het de vraag of we soorten als Grutto, Wulp, Patrijs, Graspieper en Veldleeuwerik weten te behouden. Ook in het aangrenzende grasland zijn maatregelen gewenst. In Friesland bleek dat een belangrijke voorwaarde voor plasdras (Weterings et al 2015). Men moet denken aan minder bemesten, later maaien en het slootpeil omhoog. Dit hoeft niet integraal maar kan ook plaatselijk verspreid door het gebied. De plasdras laat zien dat er kansen liggen. In de afgelopen winter (2019/20) piekten de veldmuizen in het Duivensche Broek en dus ook in de Lage Veldslagen. Vermoedelijk kon deze piek ontstaan door het droge jaar 2019. Gevolg bruine graslandpercelen die begin 2020 weer zijn ingezaaid. In de Meilanden waar de waterstand hoger is zijn geen extreme toestanden met of door veldmuizen gezien. Nog een reden voor verandering van de agrarische bedrijfsvoering.

Dankwoord

Deze publicatie was niet mogelijk zonder de medewerking van de agrariërs en in het bijzonder Benny Hendriks. Deze bijdrage komt uit de koker van Raymond Schuurkes die ons veel te vroeg is ontvallen.

Karin Hinkamp van Landschapsbeheer Gelderland las het stuk kritisch door en gaf opbouwende suggesties. De Provincie Gelderland (Robbert Wolf) gaf toestemming voor het gebruik van de data voor deze bijdrage.

Jan Schoppers/Jan.schoppers@sovon.nl

Literatuur

Kloen H. 2016. Actieplan akker- en weidevogels Gelderland. CLM Publicatienummer 907.

Teunissen W. 2019. Plasdras en predatie bij weidevogels verder onder de loep. Sovon-Nieuws 32: 3-4.

Schoppers J. 2005. Roodborsttapuit *Saxicola rubicola* herovert het agrarische gebied? Vlerk 22: 65-72.

Slaterus R. 2019. Broedvogels binnen het provinciale Meetnet Boerenlandvogels in Gelderland in 2015-2017. Sovon-rapport 2019/25. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Stichting Landschapsbeheer Gelderland 2018. Beheerevaluatie 2018 weidevogels. Collectief Rivierenland.

Visser T., Melman D., Buij R. & Schotman A. 2017. Greppel plas-dras voor weidevogels. Betekenis als habitatonderdeel voor weidevogelkuikens. Wageningen Environmental Resaerch rapport 2845.

Weterings S., Oosterveld, E. & Oud H. 2015. Effecten van plas-dras opweidevogels in Noordoost-Fryslân de rol in netwerkpopulaties. De Levende Natuur 116: 59-64.

Excursie Zuid-Hollandse en Zeeuwse eilanden: 8 maart 2020

Begin maart, om 6.00 uur 's morgens zijn veel lijststers al een half uur aan het zingen en zijn ook de tien deelnemers aan de excursie wakker. We vertrekken vanuit Arnhem en zijn ruim voor 8 uur op de eerste vogelplek in Zuid-Holland: de splinternieuwe vogelhut Haringvliet bij de jachthaven van Stellendam. Werkelijk prachtig bouwwerk om te zien, maar niet gebouwd door en voor vogelaars. Gelukkig komen we voor de vogels en die zijn er volop. In korte tijd noteer ik meer dan 30 (!) soorten in m'n boekje. Daarbij ook de Waterpieper, waarbij Ivo (als altijd) zo aardig is om de specifieke veldkenmerken uit te leggen van deze pieper, die voor

Arnhemmers (e.o.) geen dagelijkse kost is. Verder onder meer Grote en Middelste Zaagbek en Brilduiker. Een jaar geleden zou ik hier ook melding hebben gemaakt van de Cetti's Zanger die ons gehoor test, maar dat is anno 2020 amper meer nodig. Achteraf blijkt dit de plek te zijn met de meeste soorten kleine zangers, van Winterkoning tot Witte Kwikstaart. Tussen alle vogels door scharrelt ook een Reebok. Kortom een paradijselijke plek.

Omdat het beoogde koffie-tentje nog dicht is, besluiten we om door te gaan naar de Stellendamse zandbank aan de Noordzee-zijde, maar hier speelt de harde wind ons

Foto: Bert Jager

Laarzen zijn geen overbodige luxe bij Kwade Hoek

Vogel-observatorium Tij van binnen

parten. Er is weinig te zien aan de zeezijde, ondanks het lage tij. Gelukkig kunnen we aan de havenzijde nog wat nieuwe soorten voor de daglijst noteren, zoals de Dodaars.

Excursieleider Cor had van te voren gemeld, dat we onze laarzen mee moesten nemen. Dat had iedereen braaf gedaan en dat was maar goed ook! De volgende stop is namelijk Kwade Hoek, ten noorden van het dorp Goedereede. Door de overvloed aan regen de laatste weken lijkt het pad van de parkeerplaats naar het strand op een circuit voor Mudmasters. Wij danken Cor uitvoerig voor zijn vooruitziende blik en Cor dankt de regen van de laatste tijd, waardoor die laarzen écht nodig waren. Ondertussen worden we toegezongen door vele Veldleeuweriken maar bij de duinen blijkt de wind wederom spelbederver en zien we niet de IJsgors en Strandleeuwerik waar de groep zich al op verheugd had. Geen nood, ergens op zee zien we een eerste groepje Zwarte Zeeëenden en op weg terug laat een Roodborsttapuit zich zeer goed zien.

Het is nu toch echt tijd voor koffie (het is al 12 uur geweest!), dus naar restaurant Brouw op de Brouwersdam. Daar wordt ook de tussenstand opgemaakt: al meer dan 50 soorten en er staan ons nog een paar mooie plekken te wachten! Bovendien begint de zon door te komen. Vanuit Arnhem berichten over zware buien, maar behalve wat spatjes, hebben wij het droog gehouden. De stemming zit er goed in. Ach arme 300 leden die NIET mee zijn gegaan. Tja.

We gaan naar de spuisluis in de Brouwersdam. Daar gaat het iets anders dan gedacht, want vandaag is dat precies de plek waar wat quasi raceauto's met knalpotten afgesproken hebben. Ook bij hen zit de stemming er goed in, maar de meeste vogels kiezen het hazenpad. Zo vliegt er ineens een groep van tientallen Middelste Zaagbekken op. Prachtig. Zoiets hebben we in Nederland niet eerder gezien! Waar de (mogelijke) Steenlopers en Paarse Strandlopers zich even niet laten

zien, doen de Zeehonden dat juist wel. Die zijn nieuwsgierig en laten zich uitgebreid bekijken. En kijk, langzaam druppelen ook waarnemingen van Eidereenden, Roodkeelduikers en nog meer Zwarte Zeeëenden binnen. Zeer tevreden zetten we koers naar de volgende bestemming: de Prunjepolder.

Rondom en in die polder zijn verschillende plekken om vogels te zien, maar ook aan Hazen geen gebrek hier. Tussendoor ook nog even naar uitzichtpunt Koekeloere bij Kerkwerve. Allemaal prachtige binnen-dijkse vogelrijke gebieden. Op de eerste plek zien we de eerste Lepelaars, maar ook nog Rotganzen. Verderop een plek met Grutto's maar zijn het nou 'gewone' of Rosse? Het blijkt, dat ze er beide zitten! En dan ook nog vele Zilverplevieren en Kemphanen. En..... er blijkt tussen de

Kokmeeuwen een paartje Zwartkopmeeuwen te zitten. Ons geluk kan niet op vandaag. Bij de Koekeloere zien we een grote groep Goudplevieren en de eerste Slobeenden.

De laatste rit is naar de Flauwers Inlaag, maar daar wordt niets nieuws gezien, dus op naar het restaurant voor een kom soep, alvorens we zeer moe, maar ook zeer voldaan, weer naar Arnhem rijden.

Cor, dank voor de uitstekende begeleiding en het regelen van prachtig weer, mooie pauzeplekken en vooral de vele vogels én zoogdieren! Uiteindelijk hebben we ruim 70 vogelsoorten kunnen noteren en dat op één dag.

Bert Jager

Foto: Bert Jager

Strapzaten met een statief op de strekdam van Stellendam

Mudmasters 2020? Bijzondere vogels vereisen bijzondere actie

Natuurmonumenten en de ontwikkelingen in het "Rivierklimaatpark IJsselpoort"

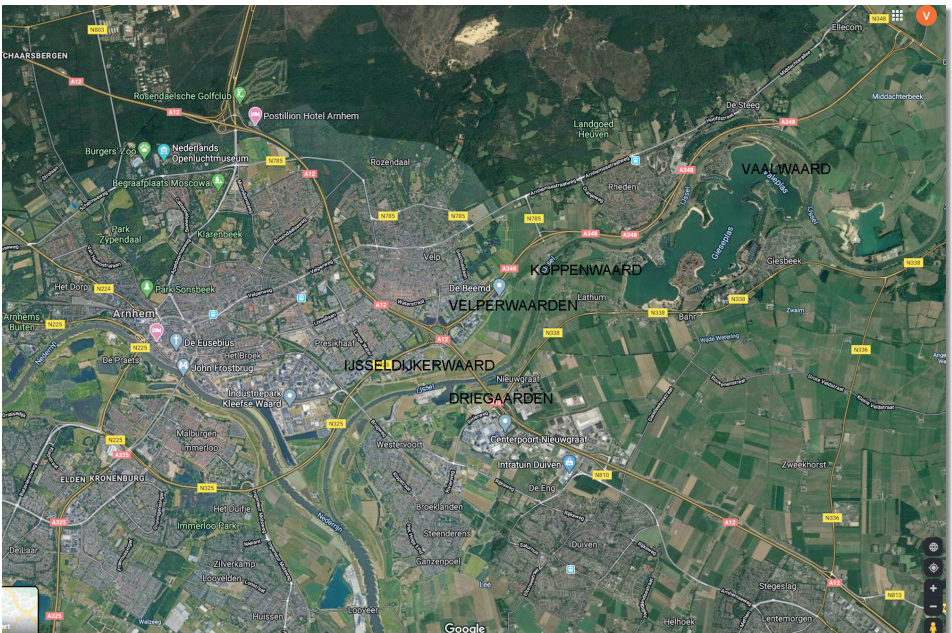
Inleiding

Graag vertel ik in het hiernavolgende artikel iets meer over de recente ontwikkelingen die hebben plaatsgevonden in een deel van het rivierengebied waar de beheereenheid Veluwezoom van Natuurmonumenten qua beheer zeggenschap over heeft, en die ook liggen binnen het werkgebied van de Vogelwerkgroep Arnhem.

Natuurmonumenten bezit al iets langere tijd een aantal kleinere eigendommen aan weerszijden van de bovenloop van de IJssel. De afgelopen jaren hebben deze

zich uitgebreid. We kunnen daarbij vijf deelgebieden onderscheiden, van oost naar west (zie kaartje): de Vaalwaard, de Koppenwaard, de Velperwaarden, de Driegaarden (de vorig jaar verworven voormalige 'Bult van Putman' met de aan de voet ervan gelegen kleiputten) en de IJsseldijkerwaard.

De 'waarden' maken onderdeel uit van een groter project 'Rivierklimaatpark IJsselpoort', waarvoor een eerste ideeënschets ontstond in 2007. Het is nu uitgegroeid tot een project waarin de gemeenten Arnhem, Duiven, Rheden, Westervoort en Zevenaar,

Figuur 1. Ligging terreinen Natuurmonumenten in uiterwaarden

Natuurmonumenten, provincie Gelderland, Waterschap Rijn en IJssel, Rijkswaterstaat Oost-Nederland en ministerie van Infrastructuur en Waterstaat hun krachten bundelen. Samen werken wij vanuit één visie aan de diverse opgaven die in het gebied liggen, waaronder die voor natuur. Veel meer informatie hierover is te vinden op de websites van het 'Rivierklimaatpark' en van Natuurmonumenten.

De natuurwaarden in de twee oudere bezittingen van Natuurmonumenten in dit gebied, de Velperwaarden en de Vaalwaard, met verdere achtergronden zijn al enige tijd geleden, vóór de start van de inrichtingsprojecten, fraai beschreven vanuit het in 2009 gestarte project 'Rijn in Beeld' en aan te treffen op hun website.

Voor de Vaalwaard is in opdracht van Natuurmonumenten een inrichtingsplan opgesteld, waarvan een schets uit 2009 te bekijken valt in het hiervoor genoemde document over de Vaalwaard bij 'Rijn in Beeld'. Uitvoering van de grondwerkzaamheden heeft plaatsgevonden met ILG-gelden, waarbij ILG staat voor Investeringsbudget Landelijk Gebied, een subsidieregeling van de provincies na decentralisatie van verantwoordelijkheden vanuit de rijksoverheid, en inkomsten uit verkoop van zand en klei. Er zijn onder andere geulen en vooroevers aangelegd. Vanwege de kwetsbaarheid van het gebied, vooral vanwege de hier in open terrein aanwezige vogels, is het gebied helaas niet toegankelijk.

De IJsseluiterwaarden maken deel uit Natura2000-gebied Rijntakken. In de Koppenwaard, Velperwaarden en de

IJsseldijkerwaard is in het kader van een LIFE-project ('LIFE Floodplain Development') veel aandacht uitgegaan naar het realiseren van habitattypen, in het bijzonder glanshaverhooilanden en stroomdalgraslanden. LIFE is een financieringsinstrument van de Europese Unie voor de bescherming van het milieu. De inrichtingsprojecten in de drie uiterwaarden, met daarbij ook aankopen, zijn hier mogelijk gemaakt met bijdragen van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu, de Europese Commissie dus, de Provincie Gelderland en de Nationale Postcode Loterij en in de Velperwaarden in overleg met convenantpartners (met name agrariërs).

Hoewel misschien veel aandacht lijkt te zijn uitgegaan naar habitattypen is ook aan vogels de nodige aandacht besteed. Vooral bij de 'Velperplasjes' (zie voor de beschrijving van deze locatie de website van de vogelwerkgroep) en bij de herinrichting van de oorspronkelijke benedenloop van de Beekhuizense en de Rozendaalse beek (de hank in de Steenwaard) met aangrenzende omgeving zijn ingrepen uitgevoerd ten behoeve van vogels.

Bij de (her)inrichting van de uiterwaarden moest zeer nadrukkelijk rekening gehouden worden met de eisen van Rijkswaterstaat, vooral voor wat betreft de (hoog)waterafvoer. Alle ingrepen zijn met modellen doorberekend. Tegelijkertijd liep ook het 'Programma Stroomlijn' die de hoogwaterveiligheid diende te verbeteren door begroeiing in de uiterwaarden te verwijderen. Gelukkig kon beiden in elkaar gepast worden.

In het kader van het Subsiidiestelsel Natuur en Landschap (SNL), ter voorbereiding van de werkzaamheden en voor het aanvragen van vergunningen hebben de afgelopen jaren diverse inventarisaties plaatsgevonden, ook van vogels. Deze laatste zijn gedaan door de Vogelwerkgroep Arnhem, de Vogelwerkgroep van Stadt en Ambt Doesborgh en Sovon.

Vaalwaard

In de Vaalwaard, een oorspronkelijk stuk kronkelwaard, is gekozen voor spontane oobosontwikkeling, zowel zachthout als hardhout, onder invloed van begrazing. Hierdoor ontstaan ook grazige ruigten, al dan niet met haarden van struweel. Doordat de Vaalwaard grenst aan het grote, open water van Rhederlaag vormt oobos bij hoog water geen probleem voor de doorstroming.

De in het kader van de herinrichting uitgevoerde grondwerkzaamheden en veranderingen in de vegetatie zijn goed afleesbaar met het AHN (Actueel Hoogtebestand Nederland). Door op internet met de AHN-viewer de AHN2 en AHN3 respectievelijk de lagen 'maaveld-Hillshade' (zonder vegetatie) dan wel 'ruw-Hillshade' (met vegetatie) naast elkaar te leggen zie je de veranderingen.

Kades in de Vaalwaard zijn deels verwijderd zodat bij hoogwater doorstroming kan plaatsvinden via reeds in de kronkelwaard aanwezige laagtes, welke deels tot op het zand zijn verdiept, dan wel aangelegde geulen. Er is een eiland gecreëerd en (voor) oevers zijn verondiept. Langs de IJssel is op enkele plekken de oever ontsteend. Helaas ligt het door omstandigheden voor

verstoring van vogels meest gevoelige deel - een tweetal grote open geulen - direct aan het begin, wat de toegankelijk stelling van het gebied, in en buiten het broedseizoen, voor publiek niet bevordert.

Velperwaarden

Ter afwisseling met natuurontwikkelingsprojecten, die elders op veel locaties langs de grote rivieren hebben plaatsgevonden, en vanwege de wens tot realisering van bepaalde habitattypen en de aanwezigheid van bepaalde cultuurhistorische waarden met ook sporen van bijvoorbeeld vroegere steenfabricage en Koude Oorlog, is in de Velperwaarden en ook in de Koppenwaard nadrukkelijk gekozen voor het behoud en herstel van een meer cultuurhistorisch landschap. In beide 'waarden' is nog veel van de oorspronkelijk geomorfologische opbouw van het landschap in een binnenbocht van de rivier, met bijbehorende percelering, in stand gebleven. De huidige percelering zien we al op 17de en 18de eeuwse kaarten van bezit van respectievelijk kasteel Rozendaal, het St. Catharina Gasthuis en het St. Peters Gasthuis (beide laatste in Arnhem) terug. Op de 17de eeuwse gasthuiskaarten kunnen we het opschuiven van de rivier in zuidwaartse richting herkennen aan het zich verlengen/uitbreiden van het perceel in deze richting.

Jammer is dat hagen op de oude perceelsgrenzen in de lengterichting in verband met doorstroming bij hoog water minder gewenst zijn, terwijl ze haaks daarop het doorzicht vanaf de dijk kunnen belemmeren. Reeds aanwezige hagen dwars op de stroomrichting worden vooral als kniphaag in stand gehouden, zoals ook bij de Lathumse Veerweg. Parallel

en dichter aan de rivier zijn wel enkele nieuwe hagen aangebracht. Voorts zijn heren en der ter verfraaiing en herstel van het (oorspronkelijke) landschap alsmede ten behoeve van, onder andere vogels, bomen en boomgroepen aangeplant. Floristisch en vegetatiekundig bijzonder is de hier langs de rivier gelegen oeverwal met het daarop én aangrenzend aanwezige stroomdalgrasland, welke we hopen uit te breiden naar een aangrenzende direct langs de rivier gelegen voormalige maisakker. Dit proces is te volgen vanaf een hier aangelegd struinpada.

Op het oorspronkelijke perceel van het St. Catherina Gasthuis bevinden zich ook de Velperplasjes. Het westelijk gelegen plasje is heel ondiep en loopt, meestal 's winters, bij hoog water onder. Dit water

(overstromingswater, dus geen kwelwater vanuit stuwwal of rivier) verdampt in de loop van het voorjaar weer. Is er geen hoogwater geweest dan staat dit plasje droog. Helaas is deze locatie dan op dat moment ook niet interessant voor eenden, steltlopers en dergelijke (zie waarneming.nl voor als er wel water staat). Gekeken is of dit plasje uit te breiden valt. Dat viel tegen: aangrenzend is de kleiondergrond niet van zodanige kwaliteit dat het water hierop voldoende kan blijven stagneren. Wat we wel hebben kunnen doen is een constructie aanbrengen zodanig dat bij enigszins hoogwater het plasje al kan vollopen en dat bij daling van het water dit wel van het aangrenzende particuliere terrein kan worden afgevoerd maar niet vanuit de plasjes. Het oostelijke plasje is wat dieper en heeft daardoor een wat

Foto: Folko Erhart

Luchtfoto van het zuidelijk deel van het "Rivierklimaatpark IJsselpoort" op 13 mei 2015

ander karakter. Maar bij de langdurige droogte is zelfs dit plasje afgelopen jaren drooggefallen. Bij het in de Velperwaarden aangelegde struinpad zijn de plasjes bewust vermeden om hier de rust voor vogels te garanderen. De winterdijk ter plekke is een uitstekende locatie om vogels te kijken zonder deze extra te verstoren.

Droogvallen overkwam twee jaar geleden zelfs de hank in de Steenwaard, welke tegenwoordig vooral gevoed wordt via het gemaal met water uit Velp/Arnhem (en in ieder geval niet dat van de Beekhuizense beek die ten noorden van de snelweg wordt afgeleid richting de Hank in Rheden). Op de droge uitgegraven nieuwe bedding van de hank waren in de droge zomer van 2018 fraai vochtiger plekken zichtbaar die wezen op kwel vanuit de stuwwal. Door het verwijderen van het zuidelijke dijklichaam, het verruimen van de beekbedding en het aanbrengen van drempels is er getracht zoveel mogelijk ruimte te geven aan het relatief schone 'beek'-water. Er is een soort beekdelta ontstaan met ook meer ruimte

voor (foeragerende) vogels. Let op: deze oorspronkelijke benedenloop van een beek loopt een eindje mee met de rivier achter een oorspronkelijke oeverwal tot een punt waar in het verleden een doorgang naar de rivier werd aangetroffen. In Arnhem treffen we een soortgelijke, maar nu spiegelbeeldige situatie aan met de St. Jansbeek in de benedenstad.

Door stapsgewijze verlaging van de aangrenzende percelen richting 'beekmond' en het aanbrengen van drempels is getracht om tijdens en na hoogwater zo vroeg en lang mogelijk nat-dras situaties te creëren, met name ook ten gunste van vogels. Ook aan de zijde van de snelweg is een stuk grasland verlaagd zodat het hier vochtiger kan blijven, na hoogwater of eventueel door inlaten van 'beek'-water door een sluisje via het bos. Dieper uitgraven en gebruik maken van kwelwater vanuit de Veluwe bleek hier geen optie vanwege een in de ondergrond aanwezige veenlaag. Deze zou de kwaliteit van het water te negatief beïnvloeden.

Foto: Folklo Ehart

IJsseluiterwaarden ter hoogte van het voetveer bij Rheden

Vanwege de gevoeligheid van dit stuk Velperwaarden voor verstoring van vogels en bijvoorbeeld ook de hier aanwezige reëen is het niet toegankelijk voor publiek. Vanuit diverse plekken is het gebied echter goed te overzien.

Goed is misschien nog op te merken dat uit waterstaatkundige overwegingen een stukje weg parallel aan de IJssel (tussen veerhuis en baksteenfabriek De Groot) is verlaagd en beplanting helaas noodzakelijk verwijderd.

Koppenwaard

Vanuit de hierboven aangehaalde weg heb je over de IJssel heen uitzicht op een tweetal fraai ontwikkelde bosjes in oude kleigaten, waarvan één in eigendom van Natuurmonumenten. Je zou deze bosjes met onze aangrenzende delen in Koppenwaard kunnen beschouwen als ecologisch één geheel met de Velperwaarden, slechts doorsneden door een heel smalle rivier. Ook in de Koppenwaard hebben we gekozen voor het behoud en herstel van meer cultuurlandschap. Ter ontwikkeling van glanshaverhooiland is hier in tegenstelling tot de Velperwaarden, waar mogelijk, gekozen voor afgraven van de fosfaathoudende bovengrond of waar dat om velerlei redenen niet mogelijk was, voor uitmijnen van fosfaat (met klaver, luzerne) en daarnaast met het enten door middel van het aanbrengen van maaisel vanuit donorlocaties. Door een voorgenomen verlaging van een wel erg hoge zomerkade zal het gebied in de toekomst ook vaker inunderen en daardoor een andere dynamiek krijgen. Aanleg van een nevengeul door de Koppenwaard bleek in meerderlei opzicht niet wenselijk.

Driegaarden

Met de verwerving van een afgedekte voormalige vuilstortplaats dicht op een bewoningskern (Westervoort) is Natuurmonumenten in het bezit gekomen van een in vele opzichten unieke locatie. Graag willen we samen met bewoners en bedrijven uit de omgeving het een plek maken van en voor bewoners en ook voor medewerkers van deze bedrijven, waarbij het bijzondere 360° uitzicht en de deels nieuw te ontwikkelen beleefbare natuurwaarden een belangrijke rol spelen. Overigens: alles wat samenhangt met de vervuilde ondergrond blijft een verantwoordelijkheid van de Provincie!

Bijzonder ook voor vogels, als een soort oase in de woestijn, zijn de met bos en struweel begroeide tichelgaten aan de voet van de bult. In het verleden heeft hier zelfs de Buidelmees gebroed.

De Driegaarden moet en kan ons inziens ook in ecologische en recreatieve samenhang gezien worden met het aangrenzende gebied van de IJsseldijkerwaard. Tussen deze twee kan tot een bepaalde hoogte uitwisseling plaatsvinden.

IJsseldijkerwaard

Terwijl in andere delen van ons bezit in de uiterwaarden al inrichtingsplannen zijn uitgevoerd zullen in de IJsseldijkerwaard de meeste ontwikkelingen waarschijnlijk nog aanstaande zijn (zie daarvoor de website www.rivierklimaatpark.nl/).

André ten Hoedt, Natuurmonumenten

Vogelaar in de kijker: Herman Slot

Leeftijd: 66 jaar

Woonplaats: Duiven

Het begin van vogels kijken was al op de lagere school. Daarna bijna een halve eeuw op een laag pitje. Sinds een paar jaar is een leven zonder vogels voor Herman ondenkbaar. Regelmatig is hij met z'n vriend Piet Bus op pad in het Duivense Broek. Ook tellen ze maandelijks watervogels en sinds vorig jaar inventariseren ze ook huiszwaluwenkolonies.

Vertel iets over je zelf, bijvoorbeeld: wat voor werk of andere activiteiten doe je, wat vind je belangrijk in het leven, wat doe je het liefst in je vrije tijd? Ruim 65 jaar geleden ben ik geboren in Hardenberg (Ov), alwaar ik mijn eerste vogelkijkactiviteit had. Na mijn studie in Arnhem (Academie voor Lichamelijke Opvoeding) ben ik de buurt in Duiven blijven hangen. Ik ben getrouwd, heb drie kinderen en twee kleinkinderen waar ik regelmatig op pas. Naast vogels

Foto: Piet Bus

Herman Slot loopt op het wad bij Rottumeroog

kijken fiets ik graag, tennis ik met regelmaat, geniet van vakantie(s), uitgaan met vrienden en ben verder dol op het leven, omdat het leven zo geweldig mooi is, zelfs in coronatijd is het nog steeds, weliswaar met een paar beperkingen, mooi.

Wanneer ben je begonnen met vogelen, hoe ging dat en wat was de aanleiding?

Mijn eerste ervaring met vogels kijken was al op jonge leeftijd namelijk tijdens de lagere school. In mijn allereerste vogelboek 'Wat vliegt daar' staat een afbeelding van een Goudhaan. Deze wilde ik persé zien en ging daarom met enige regelmaat met verrekijker naar het bos om 'm te zoeken. Echter, mijn eerste Goudhaan zag ik pas vele jaren later. Ergens tussen mijn vijftigste- en zestigste levensjaar heb ik weer een aanzet gemaakt met vogels kijken, maar om allerlei redenen is het er niet echt van gekomen. Wel zag ik toen een Grote Zilverreiger en dat was in die tijd nog redelijk bijzonder. En nu vanaf voorjaar 2017 is een leven zonder vogels voor mij ondenkbaar geworden. Zeker 3 à 4 keer per week ben ik op pad met vriend Piet Bus of alleen. Daarnaast hou ik in de wintermaanden precies alle vogelactiviteiten in mijn eigen tuin bij.

Wanneer ben je lid van onze vogelwerkgroep geworden? Wat doe je zoal voor de werkgroep, en waar ben je vooral druk mee?

Al direct in het voorjaar van 2017 heb ik me aangemeld bij de Vogelwerkgroep Arnhem e.o. Dat was een goede beslissing, want deze zeer actieve club organiseert veel excursies, lezingen en nog wat andere activiteiten, waar ik vrijwel allemaal aan heb deelgenomen. Het prettige van deze

club en haar leden is, dat je er ongelooflijk veel leert. Iedereen is tijdens excursies bereid je alles uit te leggen, domme vragen kennen ze niet. Veel praten met andere leden levert ook veel info op over vogels en dat is precies wat ik als beginnend vogelaar nodig heb. Want ik voel me nog steeds een beginner met een klein beetje ervaring.

Mijn activiteiten voor de werkgroep zijn niet groot. Een paar keer heb ik een stukje geschreven voor de Vlerk over excursies. Ook heb ik samen met onze voorzitter een twintigtal nestkasten voor Koolmezen opgehangen in park Sonsbeek. Mijn activiteiten zijn meer voor het Sovon.

Samen met Piet doe ik de maandelijkse watervogeltellingen in twee gebieden: in de uiterwaarden langs het Pannerdens Kanaal en in de Jezuïetenwaay met grofweg alles wat daar omheen ligt. Dit doen we 12 keer per jaar dus ook in de zomermaanden. Sinds 2019 hebben we (ook met Piet dus) ons ingezet voor de Huiswaluw. Kolonies zoeken en bestaande kolonies volgen. Bijzonder leuk hieraan is om mensen te attenderen op een of meerdere nesten waarvan ze zelf niet weten dat ze die aan hun huis hebben. Of mensen er van doordringen, dat ze iets bijzonders hebben en dat ze dat zeker zo moeten laten. Ook assisteerden we Dick van Dorp bij zoeken naar de Klapekster en bij het tellen van slaapplaatsen van de Wulp.

Wat is je favoriete vogelgebied in het werkgebied en waarom?

Het Duivense Broek, maar we noemen het kortweg Het Broek, het gebied ten noorden van de A12 bij Duiven. Het omvat nog wat meer

namen als Angerlose-, Giesbeekse- en Lathumse Broek en in waarneming.nl is een deel bekend onder Rouvenen. Vrijwel ieder rondje vogels kijken begint of eindigt in Het Broek. Afgelopen jaar was het een dor gebied, omdat al het grasland dood is vanwege de overstelpende hoeveelheid muizen, die iedere graswortel inmiddels geconsumeerd hadden. Prettig daaraan was dat er waanzinnig veel vogels waren. In een uur tijd 60 Buizerds, 30 Torenavalken, tientallen Grote Zilverreigers en Ooievaars zien was geen bijzonderheid. Top waarnemingen qua aantal: in 360 graden in de rondte 121 Grote Zilverreigers in 2018 en vorig jaar 225 Ooievaars, die zich al cirkelend boven Het Broek verzamelden en daarna zuidwaarts afdreven. Kiekendieven waren eigenlijk ook vrijwel iedere dag wel aanwezig met als hoogtepunt twee jaar geleden een juveniele Steppenkiekendief. Vorig jaar was er gedurende ruim twee weken een Roodkopklauwier hier op bezoek hetgeen de nodige bezoekers vanuit heel Nederland opleverde.

Afgelopen najaar en dit jaar is alles anders. De muizen zijn weg (of op) en daarmee ook veel vogels die zo veel gezien werden. De Grote Zilverreiger bijvoorbeeld zie ik amper nog in Het Broek.

Wat was je leukste/ontroerendste/opwindendste waarneming? Toen ik hier over nadacht, kon ik eigenlijk niet goed beslissen wat voor mij de mooiste waarneming is geweest. Eigenlijk vind ik iedere waarneming waarbij ik een vogel wat uitgebreider en duidelijk kan observeren een mooi(st)e waarneming. Op deze manier is de volgende waarneming van dezelfde vogel weer wat gemakkelijker geworden. Maar om er toch een paar te noemen, die voor mij 'iets' specialer zijn: de

Zeearend aan de rand van het water in de Jezuietenwaay en de vos die op 10 meter achter hem langs loopt of de Baardman met vier jongen, eveneens in de Jezuietenwaay of de vliegshow van de juveniele Steppenkiekendief in Het Broek of onlangs eveneens een vliegshow van een groep van ongeveer 50 Putters, die maar niet konden beslissen waar ze zouden gaan zitten en ook een topper voor mij de Kleine Bonte Specht. Deze specht stond al vanaf het begin van mijn vogelleven bovenaan mijn verlanglijstje. Op 26 maart van dit jaar zag ik 'm in het Rozendaalse Bos.

Wat vind je leuk aan de werkgroep en wat zou je graag verbeteren? De excursiewerkgroep van onze vereniging doet heel goede dingen. De diversiteit aan excursies is groot en in vele verschillende gebieden door het hele land. Zo was ik al in meerdere provincies met de mooiste gebieden. Gebieden waar je op eigen houtje niet zo snel naar toegaat. De excursieleiders zijn ter zake kundig en bieden aan beginnende vogelaars een prettige en leerzame omgeving. De Vlerk is prettig om te lezen en de informatie is oké. De admins van onze vereniging sla ik hoog aan gezien de commentaren die ik krijg op waarnemingen waar ik weer eens miskleun of waarnemingen waar ik een vraagteken bij gezet heb. Over verbeterpunten heb ik even nagedacht en heb er één gevonden. Vorig jaar overleed André van der Aa. Ik kwam daar achter twee dagen na zijn crematie. Ik zou het bestuur willen vragen in voorkomende gevallen een email te versturen naar alle leden.

Ik zou op dit moment geen andere verbeterpunten kunnen noemen.

Waarnemingen: Sperwer

Zoals veel vogelaars ben ook ik een lijstjes-liefhebber. Na de champagne en de oliebollen staat al gauw de nieuwe jaarlijst weer op stapel naast de doorlopende levenslijst. Op beide lijsten ontbrak de Sperwer, dus het goede voornemen voor 2020 was om dit dier in het vizier en op de kiek te krijgen. Een redelijk zekere methode om een dergelijk ambitieus doel te verwezenlijken is het boeken van een foto-kijkhut en dan vooral één waar niet met prooidieren wordt gewerkt, want dat is vals spel. Dus: hut gehuurd en op naar Overijssel, gewapend met sjaals, handschoenen, versnaperingen, foto-spullen en liters koffie, want het belofde een natte koude dag te worden. Enfin: om een lang verhaal kort te maken: uren gewacht, bibberend en klappertandend, niks gezien. Mission blijkbaar impossible, althans voor die dag.

Echter, nog geen week later, genietend van een vroeg zondags ontbijt in mijn eigen behaaglijke huis, aan mijn eigen tafel met zicht op de

vogel-voederplaats -op het rekje voor de pinda's- daar ZAT-IE. Niet te geloven: een dag vol ontberingen zonder resultaat en nu op nog geen vijf meter afstand van mijn beschuitje met kaas. Uiteraard heb je op zo'n moment je spullen en je opwinding niet op orde, maar het dier had niet echt haast en bood me nog net een seconde voor bijgaand plaatje, helaas niet al te scherp, maar binnen! Wat een waarneming!

Mocht u ook zoiets overkomen? Deel uw extase en stuur uw artikeltje en foto naar de redactie!

Jeannette Weijers

Foto: Jeannette Weijers

Op 2 februari 2020 zat er opeens een mannetje Sperwer op het voederhuisje bij Jeannette

Vogelmijmeringen: Vogelvrij

Dan nu de mensheid opgehokt beperkt in
strengere mate
Daar waar iedereen gelijk rust terug weer in
de straten

De vogels er lucht van zouden kunnen
krijgen
Er waart dan ook een virus rond
Het stemt ons hier te zwijgen
Over telkens weer en meer en meer
De ruimte op te eisen

Het drukke plein waaraan ik woon
Overspoeld door heel veel kinderen
Daar nestelt nu een eksterpaar
Niets kon dat verhinderen

Foto: Jeroen Gösse

Mannetje Roodborsttapuit

Wellicht niets zo zwart-wit
Je zin te willen krijgen
Zie ik voor me
Dat gekroonde virus
Haar eigen troon bestijgen

Echt anders nu nog niet heel scherp
Met elkaar te leven
Mooi en wreed zo naast elkaar
Dan toch een nobel streven

Een spel van samen
En ook niet om het winnen
Schoonheid van het leven
Haar rijkdom te beminnen

Daar die eksters op dat nest
Voor menigeen is het de pest
Die grepen daar hun kans
Toch niet alles zo zwart-wit?
Bezien vanuit het juiste licht
Spiegelen kleuren door hun glans

'n Bende jonge eksters
Die hangen op dat plein
Dat terwijl dat over 't algemeen
Mensenpubers zijn

Vreemde tijden komen voor voor alle leven hier
Mogelijk als een kans
De mensheid met heel wat vragen bekogeld
Hebben we het meer samen uitgevogeld
En vinden we balans.

Ineke ten Bensel

Nieuwe apps om vogelgebieden te vinden en verkennen

Recent zijn twee nieuwe apps verschenen: www.birdingplaces.eu en mijnvogelvinder.nl, waarmee je vogelgebieden in jouw woon- of vakantiebuurt kunt vinden en vooral daarna gaan verkennen.

Birdingplaces.eu

Dit is een website gemaakt voor en door vogelaars. Er zijn meer dan 1000 vogelgebieden door vogelaars opgezet, waarvan 147 in Nederland. Al die gebieden zijn voorzien van accurate vogelinformatie inclusief de vogels die je er kunt zien en een gedetailleerde kaart van het gebied inclusief wandelroute.

Klik op 'Vind een vogelgebied' en op een grote kaart van Europa zijn alle gebieden in één oogopslag te zien. Daarna kun je inzoomen. Na het aanklikken van een gebied verschijnt er een detailbeschrijving met daarin alle vogels die je er kunt zien en een kaart met daarop de beste plekken, waar je kunt parkeren, waar de vogelkijkhutten of uitzichtpunten zich bevinden en wat de beste wandelroute is.

Wie later in het gebied zelf de kaart op de mobiele telefoon opent, kan direct de wandelroute volgen en de interessante plekken vinden. Met één klik worden ook alle interessante vogelgebieden in een straal van 10, 20, 50 of 100 kilometer getoond.

Birdingplaces was oorspronkelijk Engelstalig, maar om de gebruiksvriendelijkheid te vergroten worden sinds kort alle praktische info en vogelnamen automatisch in het

Nederlands vertaald. De site stimuleert vogelaars zelf hun favoriete gebieden op de kaart te plaatsen. Natuurlijk de gebieden die ze goed kennen in hun eigen regio, maar ook leuke gebieden die ze hebben ontdekt in het buitenland. Op die manier helpen vogelaars in heel Europa elkaar. Het werkt heel simpel door op 'Plaats een vogelgebied' te klikken en vervolgens acht eenvoudige stappen te volgen.

Mijnvogelvinder.nl

Dit is een soortgelijke app, die meer uitgaat van de vogels die je aan kunt treffen in het gebied waar je bent. De app is ontwikkeld door Vogelbescherming in samenwerking met waarneming.nl.

Chris van der Heijden

Activiteitenprogramma zomer 2020

WIE O WIE???

Bij het woord “activiteiten” denken de meesten van ons aan mensen, die iets doen, iets ondernemen, sporten enz. En dan duikt nu ineens in deze rubriek een vraag naar activiteit op. Als voorzitter van de VWG Arnhem kom ik, zacht gezegd, wel eens tegen, dat mensen moeilijk te vinden zijn, maar dat mensen, die het zo goed doen, er tóch mee willen stoppen...dat gebeurt weinig, maar nu wel. Gert de Jong en Joop Ouborg gaan ermee ophouden, de lezingen-kanjers. Erg hè. Tja...het zijn jongere ouderen, die nog een keer willen uitvliegen, geef ze eens ongelijk, maar wij zitten natuurlijk wel weer met een vacature. Nou zijn we dat wel gewend, want niemand van jullie wil in het bestuur, maar toch...!

Psst...weten jullie, dat het vreselijk leuk is om een avond voor vogelaars te organiseren? Nee....nou dan leg ik dat uit. Vogelaars zijn enorm vogelgericht, dat klinkt logisch dus dat weten jullie wel. Wil je die uit hun huis lokken.....dan moet het over vogels gaan en de spreker moet aanspreken. Eenvoudig klusje toch!

Beste vogelaars, wij zoeken vogelaars met relaties, die het heel leuk vinden om zo'n vier à vijf keer per jaar (minder kan ook) een avond voor mede-vogelaars te organiseren. Van het bestuur krijg je dan alle ondersteuning, dat spreekt voor zich. Daarnaast is er regelmatig interessant werk te vinden in het aanbod van LAARX, de studentenvereniging

van Van Hall – Larenstein. Wat heel fijn is, dat je bij voorbaat de support hebt van de VWG-voorzitter en dat/die maakt je dag blij!

Als we nu toch met vacatures bezig zijn..... Matthias Koster, **bestuurslid bescherming en onderzoek**, houdt er eind van dit jaar mee op. Mocht je nu net besloten hebben, lezingen (zie hierboven) te willen organiseren, laat deze vacature dan maar lopen, maar anders.....Voorwaarde is hier de nodige vogelkennis en die zit bij pakweg 200 van onze 300 VWG-leden. Bij bescherming@vogelwerkgroeparnhem.nl, bij Matthias dus, kunnen jullie nadere informatie krijgen.

SOVON TELLINGEN zie: www.sovon.nl

15 juni-15 juli

MUS-telling avond

29 augustus tot en met 13 september

Slaapplaatstelling Wulp

12 september

Watervogeltelling

17 oktober

Watervogeltelling

Contactpersonen

Broedvogeltellingen Veluwezoom

Rob Vogel, rob.vogel@sovon.nl

Broedvogeltellingen Gelderse Poort

Joost van Bruggen, 024-7410441, joost.vanbruggen@sovon.nl

Trektellingen

Jan Schoppers, 026-4955556, jan.schoppers@sovon.nl

Watervogeltellingen

Jan Schoppers, 026-4955556, jan.schoppers@sovon.nl

Slaaplaatsstellingen

Jan Schoppers, 026-4955556, jan.schoppers@sovon.nl

Voorjaarsfenologie

Jos Pilzecker, 0575-561042, jospilzecker@hetnet.nl

Gierzwaluwen

Theo Verhoeven, 026-3114227, t.verhoeven9@chello.nl

Wetlandwacht Gelderse Poort

Eugene Driessen, 0316-224377, ejgm.driessen@gmail.com

Excursies

excursies@vogelwerkgroeparnhem.nl

Waarnemingenarchief

Admin Waarneming.nl: Ronald Stolk, adm.vwg.arnhem@gmail.com

Stadsvogeladviseur Arnhem-noord

Vacant

Stadsvogeladviseur Arnhem-zuid

Ronald Schrijber, 06-12380728, ronels@xs4all

Adviseur vogelbescherming

Ruud Reddingius, 0642870903, r.reddingius@upcmail.nl

De redactie draagt geen verantwoordelijkheid voor de inhoud van de artikelen en behoudt zich het recht voor artikelen te weigeren of in te korten c.q. veranderingen aan te brengen. Overname van artikelen of gegevens uit artikelen is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van het bestuur van de vogelwerkgroep (voorzitter@vogelwerkgroeparnhem.nl) die daarover afspraken maakt met de auteur/onderzoekers. Het kan voorkomen dat er kosten in rekening worden gebracht.

Richtlijnen voor Vlerk-bijdragen

Tekst: Overleg vooraf met de redactie hoeveel ruimte er voor je artikel is. Stuur je artikel toe als platte tekst, dus zonder opmaak: gebruik bijvoorbeeld geen tabs, verschillende lettertypes of automatische opmaakstijlen. Maak je tekst luchtig en overzichtelijk met tussenkopjes. Je kan altijd een concept naar de redactie sturen voor tips over inhoud en omvang.

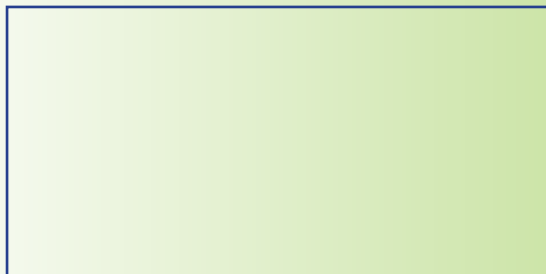
Illustraties: Stuur alle illustraties (tabellen, grafieken, kaartjes, foto's) als losse bestanden mee en geef in de tekst aan waar ze moeten staan. Zorg ervoor dat de lezers illustraties gemakkelijk kunnen begrijpen: voeg een legenda, bijschrift en/of duidelijke kop toe.

Tabellen en diagrammen: als Excel-bestand zonder opmaak, dus geen samengevoegde cellen, witranden of tekstopmaak. Foto's en kaarten: liefst als jpeg-bestand, zo groot mogelijk en minimaal 1 MB of 2000 pixels breed (300 dpi).

Redactie en schrijfhulp: De redactie van de Vlerk corrigeert altijd taal- en typefouten en verbetert waar nodig de leesbaarheid. Bij plaatsgebrek kan de redactie teksten inkorten in overleg met de auteur. Als je tips kan gebruiken bij het schrijven, helpt de redactie je graag verder.

Jaargang 37 nummer 2 Juni 2020

41	Van de redeactie	<i>Jeannette Weijers</i>
42	Van het bestuur	<i>Herman Boesveld</i>
44	Broedvogels op de Zuidoost-Veluwe in 2019	<i>Rob Vogel & Joost van Bruggen</i>
58	Excursie Warnsborn: 1 maart 2020	<i>Jan Oud Geerdink & Bert Jager</i>
60	Resultaten plasdras in Lage Veldslagen en Meilanden	<i>Jan Schoppers</i>
70	Excursie Zuid-Hollandse en Zeeuwse eilanden	<i>Bert Jager</i>
74	"Rivierklimaatpark IJsselpoort"	<i>André ten Hoedt, Natuurmonumenten</i>
80	Vogelaar in de kijker	Herman Slot
83	Waarnemingen: Sperwer	<i>Jeannette Weijers</i>
84	Vogelmijmeringen: Vogelvrij	<i>Ineke ten Bensel</i>
85	Nieuwe apps om vogelgebieden te vinden en verkennen	<i>Chris van der Heijden</i>
86	Activiteitenprogramma zomer 2020	<i>Het bestuur</i>

Onbestelbaar? Graag retour aan
Vogelwerkgroep Arnhem e.o.
p.a. Arnhemuidenhoek 16,
6845 CN Arnhem